

SEFARAD (Sef)
Vol. 69:2, julio-diciembre 2009
págs. 315-360
ISSN 0037-0894

Nuevas alusiones al *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar (Edición, traducción y estudio)

José Martínez Delgado
Universidad de Granada *

Edición, traducción y estudio de setenta y tres nuevas alusiones explícitas a la sección lexicográfica del *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar conservadas en el diccionario medieval *Kitāb at-Taysīr* ('El libro de la facilitación') del sabio caraíta egipcio Šelomoh ben Mēborak ben Ša'īr (según ms. Firk. I 77).

PALABRAS CLAVE: Lexicografía; Firkovich; Judeoárabe; Al-Andalus.

NEW SAMPLES OF YA'AKOV BEN EL'AZAR'S *KITĀB AL-KĀMIL* (EDITION, TRANSLATION AND STUDY).— Edition, translation and analysis of seventy-three explicit allusions to Ya'akov ben El'azar, *Kitāb al-Kāmil*'s lexicographical section contained in a medieval Hebrew-Arabic lexicon known as *Kitāb at-Taysīr* ('The Book of Ease') by the Karaite Šelomoh ben Mēborak ben Ša'īr (according to Firk. Ms. I 77) collection.

KEYWORDS: Lexicography; Firkovich; Judaeo-Arabic; Al-Andalus.

Del *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar (al-Andalus, siglos XII-XIII) sólo conocemos un brevísimo fragmento de quince líneas perteneciente a la introducción general de la obra. El texto, custodiado en Cambridge (T-S, Arab. 52/217), fue identificado y publicado por N. Allony¹. El resto de alusiones a esta obra filológica medieval hay que extraerlas de fuentes posteriores. Las más importantes conocidas hasta el momento son los trabajos de David Qimḥī, *Sefer Miklōl*² y *Sefer ha-Šorašim*³, un comentario a Job (ms. Oxford 383) de Yiṣḥaq

* pdelgado@ugr.es

¹ N. ALLONY (ed.), *Ya'āqob ben El'azar, Kitāb al-Kāmil* (Jerusalem 1977).

² *Liber Michlōl grammatices lingvae sanctae r. David Kimhi: quo eam integrā docet, & absoluit per Agathium Guidacerium...*, Parisiis, In Collegio Italarum. Anno 1540

³ H. R. BIESENTHAL, F. LEBRECHT, *Rabbi Davidis Kimchi radiculum liber sive hebraeum biblicorum lexicon cum animadversionibus Eliae Levitae* (Berolini 1847).

ben Šelomoh ben Yiśra'el, y el comentario a Génesis de Abraham ben Mošeh ben Maimon⁴. Todas estas citas, un total de treinta y seis, fueron recopiladas por Allony⁵.

En la actualidad, resulta más fácil acceder a la colección Firkovich y podemos añadir una nueva fuente: el *Kitāb at-Taysīr fī ḥašr ḡawāmi' al-tafāsīr* / 'El libro de la Facilitación, en la compilación antológica de comentarios bíblicos del sabio caraíta egipcio Šelomoh ben Mēborak ben Ša'īr. Esta fue recogida por Allony como 'Manuscrito Anónimo (Firk. I 77)', pero por las circunstancias históricas que le tocaron vivir no tuvo acceso a ella⁶. Las siguientes páginas se basan en los materiales que transmite esta obra lexicográfica.

1. KITĀB AT-TAYSĪR ('LIBRO DE LA FACILITACIÓN')

Entre las fuentes medievales, la que más citas contiene del *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar es el diccionario *Kitāb at-Taysīr* ('Libro de la facilitación'). De sus alusiones explícitas (mediante la escueta fórmula: R. Ya'āqob) puede trazarse una idea sucinta del contenido del diccionario de Ya'āqob ben El'azar.

Sin querer entrar en una descripción detallada de esta obra lexicográfica, pues no es este el lugar⁷, puede decirse que el *Kitāb at-Taysīr* es un diccionario bilingüe hebreo-árabe, basado en la metodología de la escuela hebrea de al-Andalus. El léxico estudiado en este diccionario es exclusivamente bíblico y pretende abarcar este estadio literario de la lengua en su totalidad, llegando a reunir algo más de dos mil doscientos lemas con sus diferentes acepciones.

Aparentemente, la gran aportación del *Kitāb at-Taysīr* consiste en ofrecer soluciones a problemas que resultaban insalvables para sus predecesores a partir de toda la labor desarrollada previamente por ellos. Un análisis detallado de los contenidos del diccionario nos muestra un *collage* de los grandes diccionarios hebreos medievales.

Debió ser redactado entre finales del siglo XIII o comienzos del XIV y sólo después de la aparición del *Sefer ha-Šorašim* de David Qimḥī, último autor

⁴ Abraham ben Moses ben Maimon, *Peruš 'al Bērešit u-Šemot*, edition and translation by E. Y. ben SHERAGA VIZENBERG (London 1958).

⁵ ALLONY, *Kitāb al-Kāmil*, págs. 24-46.

⁶ ALLONY, *Kitāb al-Kāmil*, págs. 11-12.

⁷ Para una descripción más detallada, véase J. MARTÍNEZ DELGADO, «The Lexicographical Theories of Shelomo Ben Mubarak the Karaite in his Kitāb al-Taysīr», en *Reason and Faith in medieval Judaism and Islam*, ed. M. A. GALLEGO (en prensa).

mentado en el corpus de este léxico y del que toma la planta al añadir un colofón para las voces arameas de la Escritura. Por lo tanto, el *Libro de la Facilitación* parece encajar en la denominada época de difusión del legado andalusí por la zona norte del Mediterráneo⁸, siendo el único ejemplar conocido en la actualidad redactado en la zona sur de esta cuenca; de hecho, comparte numerosas e importantes características con su contemporáneo conocido como *Diccionario anónimo de Provenza*⁹.

Según la tradición, esta obra lexicográfica la compuso el caraíta Šelomoh ben Mēborak ben Ša'ir en Egipto, seguramente en El Cairo antiguo, y así aparece atribuida a él en la lista de doctores caraítas redactada por al-Hitī¹⁰. Este diccionario era desconocido hasta el momento y no aparece recogido en los catálogos o listas de ninguna biblioteca u obra dedicada a los estudios hebreos¹¹.

Se conserva y conoce una única copia manuscrita completa (Firk. I 77, 298 folios de 17 líneas cada uno, siglo XV) que contiene los veintidós capítulos dedicados a la lengua hebrea, si bien se ha perdido parte de la introducción y quizá el final del colofón dedicado al arameo bíblico¹².

Este léxico dedicado a la lengua hebrea de la Biblia y redactado en El Cairo antiguo bajo una tremenda influencia andalusí, trata de explicar, en teoría, los contenidos, o al menos ofrecer una pista que ayude a interpretar determinada voz o forma, descartando las frecuentes disgresiones sobre la morfología de las entradas. En los artículos presenta en sucesión estricta y premeditada la evolu-

⁸ Para la periodización de la lexicografía hebrea andalusí véase J. MARTÍNEZ DELGADO, «Caracterización general de la Lexicografía Hebrea Andalusí», *Revista Española de Lingüística* 38 (2008), págs. 103-128.

⁹ *Un Diccionario anónimo de Provenza (Siglo XIII)*. Edición del manuscrito Vaticano Ebr. 413 con Introducción por Á. SÁENZ-BADILLOS (Granada 1987).

¹⁰ G. MARGOLIOUTH, «Ibn al-Hiti's Arabic Chronicle of Karaite Doctors», *JQR* [OS] 9 (1896-97), págs. 429-443: ת'ם אלשיך' שלומה בן מברך בן צעיר צאבה או צאחב אלתייסי: 'Le sigue el ilustre Šelomoh ben Mēborak ben Ša'ir, autor del (Libro de) la facilitación', pág. 435:20-21.

¹¹ En los últimos siglos sólo nos han llegado tres apuntes sobre esta obra en notas a pie de página en estudios de A. HARKAVY (*Sefer ha-galuy, Zikaron lē-riš'onim wē-lē-āḥaronim*, S. Petersburg 1891, vol. 5, págs. 131-132) que muestra los *simanim* empleados para las serviles y las radicales y recogidos por el autor, anónimo aún, en un fragmento de la introducción que ha desaparecido; M. STEINSCHNEIDER, «Zur Namenskunde, mit besonderer Rücksicht auf Karaiten», *MGWJ* 31 (1882), págs. 324-332, n. 1. en la que baraja datos sobre el propietario (Yosef ben Zedaka) de la única copia completa conocida (Firk. I 77); y una última cita peregrina en ALLONY, *Kitāb al-Kāmil*, pág. 11, n. 38.

¹² Junto a ésta, tras revisar los fondos microfilmados en Jerusalén, hallé cuarenta y cuatro fragmentos que configuran hasta veinte copias distintas de la misma obra. En breve publicaré la edición y traducción completa de este diccionario en dos volúmenes: *El libro de la facilitación (Diccionario Judeoárabe de Hebreo Bíblico)* 2 volúmenes (Granada 2010).

ción semántico-morfológica de la raíz lema en cuestión mediante textos autorizados (*šawāhid*), es decir, pasajes bíblicos.

Su planta se ajusta al modelo ideado por David Qimḥī en su *Sefer ha-Šorašim*, esto es, veintidós capítulos, uno para cada consonante del alefato, y un apéndice de arameo bíblico, si bien, la tradición manuscrita nos muestra que en su origen el diccionario estaba dividido en dos partes¹³. El ejemplar del *Kitāb at-Taysīr* más completo conserva un fragmento de la introducción en la que Šelomoh ben Mēborak explica su metodología a la hora de componer los artículos de su diccionario:

וסלוכי פיה אנני מתי וגדת אבא אלוליד רח'אל / דכר לפטה פי כתאב אלאצול
ולם יתרגמהא פאני / לא אדכרהא ולא אדכר דלך אלאצל לה או מתי / אחאל דלך
עלי כתא [ב] חרוף אללין או כתאב דואת / אלמתלין פלא אדכרהא איצא לעדמהא
אלתרגמ [ה] / ומתי אחאל עלי גירמהא פאין [וג] [ת] קד תרגמה / ו[כ] [רתהא
ואצלהא ואלא תרכהא ואסתגניית במ] [א] / דכרה ר' יעקב צאחב אלכאמל וגירה מן
אלמתרג [מין] / [ב] אללה אעתצד ובה אעתצם. [1:1-9]

Mi método es <el siguiente>: cuando he encontrado que Abū-l-Walīd <Ibn Ġanāḥ>, Dios se apiade de él, menciona una palabra en el *Kitāb al-uṣūl/Libro de raíces* y no la comenta, yo, ni la menciono ni cito su raíz o cuando él la remite al *Kitāb ḥurūf al-līn/Libro de las letras débiles* o en el *Kitāb dawāt al-miṭlayn/Libro de los <verbos> que tienen <radicales> geminadas*, tampoco la menciono yo, pues <allí> carece de comentario; cuando él la remite a otros <tratados>, en los que yo la he encontrado traducida, la menciono con su raíz; y si no, la omito y me conformo con lo que menciona Rabī Ya'āqob, autor del *Kāmil/Completo*, y los demás comentaristas. En Dios me apoyo y en Él me protejo.

Las fuentes de las que se nutre este diccionario son, en realidad, de dos tipos. Por un lado lingüísticas, o primarias, es decir, el texto bíblico recibido y puntuado por los masoretas o fuente base. Por otro lado, ben Mēborak tiene acceso a importantes fuentes metalingüísticas o secundarias, es decir, obras y diccionarios de otros autores. Este tipo es más libre y amplio que el anterior, pues todo lo que el autor considere aceptable o tenga a su alcance será válido. Por lo general, *Kitāb at-Taysīr* depende directamente del *Kitāb al-'Uṣūl* de Ibn Ġanāḥ, si bien sólo está interesado en las informaciones referidas al significado, es decir, las

¹³ La primera contenía la introducción y los capítulos de las letras 'alef-nun, mientras que la segunda se componía de las letras samek-taw, además del apéndice arameo. Con el paso del tiempo, los copistas eliminaron esta división y ya en el siglo xv el diccionario se copiaba como una obra compacta.

definiciones. De hecho, la labor del autor consiste en buscar el mayor número de voces explicadas previamente en un intento de ofrecer uno o varios equivalentes generales, e incluso particulares, de las voces bíblicas.

Su metodología le lleva a resumir los artículos del diccionario de Ibn Ġanāḥ, llegando a omitir informaciones de tipo morfológico, sintáctico e incluso exegético y a fusionar bajo un mismo lema lo que sus predecesores entendían como lemas diferentes. De hecho, en el *Kitāb at-Taysīr* se descartan los lemas que el autor considera inservibles por carecer de traducción. Además, si se daba el caso de que el artículo de Ibn Ġanāḥ careciera de traducción, lo cual es usual, Ben Mēborak recurría entonces al *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar y completaba únicamente la laguna, retomando a continuación el *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ġanāḥ. En el *Kitāb at-Taysīr* se conservan setenta y tres alusiones explícitas y nominales a esta obra perdida del siglo XIII, mediante la escueta fórmula R. Ya'āqob; sin embargo, un análisis metódico de los contenidos muestra que quizá superen los dos centenares¹⁴.

Sus dos fuentes principales o directas son, como él mismo reconoce en la introducción, el *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ġanāḥ y el *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar. Sin embargo, el contenido del diccionario nos muestra que en realidad baraja cuatro tipos de fuentes principales:

a) Textuales: es decir, textos tradicionales como la *Masora*, la *Mišná*, los dichos de los antiguos rabinos, el *piyyuṭ*, y finalmente son muy frecuentes ejemplos del arameo bíblico y targúmico y de la lengua árabe. Por lo general, estas citas atienden a fines comparativos y provienen de las dos fuentes principales empleadas por el autor.

b) Fuentes orientales:

b.1. Se cita con más o menos frecuencia a al-Fāṣī, al que se le denomina צאחב אגרון 'autor del Egron'¹⁵. Por lo general se toma el equivalente árabe ofrecido por al-Fāṣī, si bien, en otras ocasiones se reproducen sus palabras textualmente.

b.2. En una ocasión se recoge la opinión de Sa'adya Gaón en la raíz לעב.

b.3. En dos ocasiones se recoge la opinión de Hāy Gaón en la entrada זלזלים y en la voz aramea הַזְדָּא (Da 3,14).

c) Andalusíes: son las más frecuentes y a partir de ellas se configura todo el diccionario.

¹⁴ En este trabajo sólo se estudiarán y tratarán estas setenta y tres alusiones explícitas.

¹⁵ Las raíces en las que aparece recogida su labor lexicográfica son אגל, אהה, אוב, אזל, און, און, חשמנים, הא, דיק, דבר, גלש, גהר, גה, אד, אדח, אדח.

- d) Fuentes islámicas. En una ocasión se cita al autor del *Ṣiḥāḥ* (*ṣāhib aṣ-Ṣiḥāḥ*). La cita, que está en un contexto médico, puede encontrarse asimismo en el *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ḡanāḥ y proviene del *Tāğ al-luġa wa-ṣiḥāḥ al-‘arabiyya* de al-Ġawharī.

b) No queda claro si Ben Měborak̄ tuvo acceso real a todos las obras citadas que no aparecen en la introducción del diccionario, me refiero a Šěmu’el ha-

¹⁸ Esto ocurre en las raíces פרא, פנג, פלס, פלא, עלם, חשב, אגל.

Nagīd, Yēhudah Ibn Bil'am y Rabī Hāy, o si por el contrario extrajo las citas del *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar, tal y como ocurre con la literatura rabínica o el *Tāğ al-luğa wa-ṣiḥāḥ al-'arabiyya*, cuyas citas en el *Taysīr* proceden de materiales previamente recogidos en el *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ġanāḥ. No cabe duda que tuvo acceso a la obra de Al-Fāsī, David Qimḥī y Maimónides.

En lo que se refiere a la fuente que interesa, el *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar, en líneas generales, Šēlomoh ben Mubarak lo emplea en las entradas de raíces geminadas y en algunas raíces específicas que contienen radicales débiles. Las entradas conservan el orden morfológico seguido en los diccionarios de Ḥayyūğ, a lo que añade la traducción árabe, a veces con varios sinónimos, y a continuación presenta versículos específicos de los que ofrece una traducción completa. Destaca, por último, en el trato que hace de algunas formas, siempre basándose en los procesos evolutivos y en la terminología empleados por Ḥayyūğ, así como en el campo de los pronombres a los que retrotrae a su forma primitiva de una forma nueva y original. Un factor muy importante a tener en cuenta, a la hora de estudiar las pocas citas que conocemos de esta obra, es la brevedad y concisión del autor egipcio que lo cita, pues llega a resumir las fuentes empleadas, obsesionado por la semántica y dejando de lado la morfología. Esta característica diferencia al *Kitāb at-Taysīr* del resto de los diccionarios que le precedieron y puede ser considerada su gran aportación a la lexicografía hebrea medieval, pues lo acerca a lo que hoy se espera de un diccionario.

Las citas que encontramos en el *Kitāb at-Taysīr* a la obra *Kitāb al-Kāmil* provienen, única y exclusivamente, de su sección lexicográfica. Estas muestras, por su naturaleza dentro del *Kitāb at-Taysīr*, pueden ser de tres tipos:

a) Artículos completos: son aquellos artículos atribuidos por ben Mēborak a Ya'āqob ben El'azar y de los que no se encuentra un texto paralelo en el *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ġanāḥ. En realidad son un resumen de lo que fue el original.

b) Secciones: en estos casos, ben Mēborak sigue el *Kitāb al-Uṣūl* hasta que encuentra una laguna semántica y tiene que recurrir al *Kitāb al-Kāmil*; generalmente se trata de las ocasiones en las que Ibn Ġanāḥ remite al *Libro de Ḥayyūğ* y a sus opúsculos, más de cuatrocientas¹⁹. En estos casos, las citas al *Kitāb al-Kāmil* son suplementos y nunca nos muestran un resumen del artículo completo.

c) Anotaciones: este último tipo son breves notas sobre el parecer de Ya'āqob ben El'azar en voces específicas. En estos casos, las alusiones al *Kitāb al-Kāmil* no pasan de ser breves comentarios.

¹⁹ D. TÉNÉ, *Sefer ha-Hassagah, hu' Kitāb al-Mustalḥaq lē-Rabī Yonah Ibn Yānāḥ bē-tirgumo ha-ibri šel 'Obadyah ha-Sefardi* (Jerusalem 2006), pág. ๖๓.

2. LA TEORÍA GRAMATICAL DEL *KITĀB AL-KĀMIL* A PARTIR DE SUS ALUSIONES EN EL *KITĀB AT-TAYSĪR*

2.1. Fonética y grafía

2.1.1 'Alef protética.

Ya'āqob ben El'azar mantiene que la 'alef de אֶגְלִי טַל (Jb 38,28) es protética, al entender que la forma se deriva de כְּגִלִּי הַיָּם (Is 48,18). De manera inversa, el autor no acepta que 'alef en עַם אֶרְבוֹת יַדָּיו (Is 25,11) esté añadida a la forma רְבוֹת (Ex 11,9), sino que אֶרְבוֹת se derivaría de la raíz ארב. Descartando, por tanto, que sea un caso de 'alef protética.

2.1.2. Ausencia de *dageš* morfológico.

En una ocasión, tras una relación de formas *pi'el* de la raíz מִשַׁשׁ 'tentar, palpar', donde la reduplicación de la segunda radical es preceptiva, se añade un caso en el que el *dageš* ha sido omitido: גָּשָׁה נָא וְאַמְשֶׁךָ (Ge 27,21: 'acércate para que te toque').

2.1.3. Permuta de consonantes:

2.1.3.a. 'alef-he': 'alef en אֶרְמוֹן substituye a la he' de הֶרְמוֹן (Am 4,3).

2.1.3.b. Otra posible permuta es la del par *lamed-nun*: אֶת עַם נוֹעַי (Is 33,19) se recoge en la letra *nun* (נעו) y se traduce en la letra *lām* junto con מַעַם לַעֲוִי (Sal 114,1).

2.1.3.c. *Lamed* y *reš* pueden permutarse, tal y como lo demuestra el hecho de que Ya'āqob ben El'azar interpretase זִלְזָלִים (Is 18,5) como 'ramas', la recogiese en אֶרֶץ זֶרְזִי (Sal 72,6) y citase a Hāy Ga'ón, que establece que la lluvia cuando es intensa es denominada en nabateo זֶרֶף²⁰.

2.1.4. Elisión de consonantes.

El numeral femenino אַחַת 'una' ha perdido la *dalet* radical que muestra en el masculino para facilitar la pronunciación de la voz, por lo que su forma original es, según Ben El'azar, אַחַדָּת. Por analogía, *dalet* podía llegar a desaparecer incluso del masculino y así puede además entenderse el versículo וַעֲשֶׂה אֶחָד מֵאֲחָד (Ez 18,10).

Junto a esto, y siempre bajo el punto de vista sincrónico de los gramáticos andalusíes, encontramos que en el pronombre relativo אֲשֶׁר, entendido como una partícula, se suprimía 'alef y reš, dejando únicamente una *šin* que se adhería a la siguiente palabra, como en שְׁאֵהָבָה וְנָפְשִׁי (Ca 1,7) y más interesante aun עַד שְׁקִמְתִּי (Ju 5,7).

²⁰ Según A. MAMAN, «Šēride milon Kitāb al-Hāwy lē-Rav Hāy Ga'on», *Tarbiz* 69 (2000), págs. 341-421: 353, con nabateo, Hāy Ga'ón se refiere al arameo en general y al talmúdico en particular.

2.1.5. Grafía plena y defectiva.

En una ocasión se afirma que la forma *לְחֶלְכָּה יִצְפְּנוּ* (Sal 10,8) es idéntica a *וְאִוְצְרוּתֶיךָ חֵילְךָ וְכָל* (Je 17,3), a partir de la voz *חֵיל* ‘riqueza, dinero’. Por lo tanto, la forma *לְחֶלְכָּה* (Sal 10,8) muestra la grafía plena del pronombre de *חֵילְךָ* (Je 17,3).

2.2. Morfología.

El *Kitāb at-Taysīr* es un diccionario preocupado, casi única y exclusivamente, por las acepciones y usos semánticos de las raíces hebreas de la Biblia, quizá sea el primero en su especie con esta naturaleza. De hecho, las escasas anotaciones de carácter morfológico o gramatical que encontramos dispersas por este léxico suelen aparecer atribuidas a Ya‘āqob ben El‘azar. Sin duda, estos breves apuntes son de una gran importancia y originalidad.

2.2.1. Evolución de formas pronominales.

Para Ya‘āqob ben El‘azar los pronombres de primera y segunda persona (del singular, aunque puede hacerse extensible al plural, salvo quizá en el caso de *אֲנִי*)²¹ comparten una misma raíz: *אן*. En el caso de *אָתָּה* y *אַתָּה* la *nun* de *אן* estaría asimilada en *taw*, resultando que *taw* y *he* en *אָתָּה* indican masculino. Así lo confirma el hecho de que la *nun* de *אן* es explícita en el pronombre de primera persona *אֲנִי*. Por tanto, gracias a la semitística comparada, la supuesta forma original *אֲנִתָּה* (paralela a su vez a *أَنْتَ* ‘anta’ en árabe) muestra la *nun* de la misma manera que se refleja en arameo *אַנְתָּ מְלִכָּא* (Da 2,29).

2.2.2. Esquemas nominales.

Parece haberse identificado el esquema *פִּעְלָן* (con la segunda radical reduplicada) para el *hapax legomenon* *אֶהְיֶה אֶפְדֵּנוּ* (Da 11,45), recogido en la raíz *אפד*. La misma impresión queda al afirmar que en *חָנָם* ‘gratis’, de *חן* ‘dar, entregar’, *mem* está añadida, por lo que se habría reconocido el esquema *פִּעְלָם*.

2.2.3. Raíces.

En seis ocasiones el autor del *Kitāb at-Taysīr* informa que Ya‘āqob ben El‘azar adscribía a determinadas formas una raíz diferente a la tradicional. Así, la raíz de *אָמוֹת* y de *הָאָמִים* no es *אום* sino *אמם*. La voz *אָתִיקָא* (Ez 42,3: ‘galería, antemuro’) que para Ibn Ġanāḥ es de la raíz *נתק*, para Ben El‘azar es de *אתק* y así la cataloga

²¹ En el caso de *אֲנִי* el *Kitāb at-Taysīr* parece seguir la versión de Ibn Ġanāḥ, donde la raíz sería *אנח*, entendida como una partícula por el *Kitāb at-Taysīr* (I 77, 16v:8-9), a la que se le ha sufijado el pronombre *ני* para indicar la persona y el número (A. NEUBAUER, *The Book of Hebrew Roots by Abu ‘l-Walīd Marwān Ibn Janāḥ*, Oxford 1875, column 58:28-30).

el *Kitāb at-Taysīr*. De la misma manera, cuando en el artículo גג ('azotea, tejado') Ibn Ġanāḥ omite la definición, el *Kitāb at-Taysīr* recurre a Ya'āqob ben El'azar que la consideraba de segunda radical débil (גוג). Igualmente, Ben El'azar entiende que la voz פָּרַע גָּד (Ex 16,31: 'cilantro') pertenece a una raíz geminada (גדד) por tener *pataḥ*. Al tratar la raíz טרח hay una pequeña digresión al discutir el versículo אֶף בָּרִי יִטְרִיחַ עִב (Jb 37,11: 'con mucha agua se carga la nube'). La lexicografía andalusí entendía que בָּרִי se derivaba de ררה, por lo que *bet* sería un prefijo; sin embargo, Ben El'azar no descarta que *bet* en בָּרִי sea una radical, según la forma הִבְיֵאֵי הַבְּרִיָּה (2Sa 13,10: 'alimento'). Por último, según estas muestras la voz עַל כִּסִּי (Ex 17,16: 'cátedra') sería trilitera (כִּיסִּי).

2.2.4. Lemas acumulativos.

Un fenómeno muy interesante que se aprecia en estos fragmentos es lo que podría denominarse como lemas acumulativos. Con este término me refiero a artículos que recogen bajo un mismo lema formas que, morfológicamente, pertenecen a paradigmas similares pero diferentes y que quedan unidas por un significado común. Con todo, de los ejemplos se aprende que la variación de paradigma conlleva o implica un leve cambio en el significado²². En una ocasión el autor del *Kitāb at-Taysīr* atribuye este recurso al propio Ben El'azar, de hecho al tratar la raíz חול mantiene que Ya'āqob ben El'azar 'recoge en esta raíz otras raíces, una que tiene (consonantes) geminadas y otra que tiene por segunda radical una *yod* reduplicada'. Lo mismo ocurre en la raíz אשם 'desierto, campo abierto' a la que se suman, por medio de la fórmula 'tienen esta acepción con *yod*' formas como וְהַבְּמוֹת תִּישָׁמְנָה (Ez 6,6); עַל פְּנֵי הַיְּשִׁמּוֹן (Nu 21,20); בִּישִׁמּוֹן דָּרָךְ (Sal 107,4); יָלַל וְשָׁמֶן (De 32,9), 'soledades, desiertos'; y gracias a este fenómeno puede interpretarse בְּאַשְׁמֵינִים (Is 59,10). De la misma manera, en la raíz מרד ('rebeldía, oposición') se mantiene, según la tradición, que וְעֲנִיִּים מְרֹדִים (Is 58,7); יָמִי עֲנִיָּה וּמְרֹדִיָּה (La 1,7) y זָכָר עֲנִי וּמְרֹדִי (La 3,19) pertenecen a esta raíz con el sentido de 'endeblez, bajeza', a pesar de ser una raíz de segunda radical débil (רִיד 'sufrir'), por lo que en estos casos habría que interpretar 'inquietud'. La raíz יצת aparece como con *taw* debilitada, tal y como lo hacen las otras tres letras débiles, en אֲצִיתָנָה יָחַד (Is 27,4). En el caso de las raíces cóncavas y geminadas, uno de los puntos más débiles de la teoría de Ḥayyūḡ, se indica que en las raíces זקק וסרר deben consultarse los artículos dedicados a זיק וסר para completar la secuencia de formas. Por último, quizá haya que incluir en esta categoría la forma מִנְעָה (Is 33,19) recogida en נעו y traducida en la letra *lam* junto con מַעַם לַעַו (Sal 114,1) y discutida previamente en 2.1.3.b.

²² Ḥayyūḡ dice lo mismo de las formas reduplicadas y véase José MARTÍNEZ DELGADO, *Yahyā Ibn Dāwūd, El Libro de Ḥayyūḡ (Versión original árabe del siglo X)* (Granada 2004), págs. 95 y ss.

2.2.5. Variantes.

Junto a los lemas acumulativos encontramos dispersas por todo el *Kitāb at-Taysīr* formas divergentes o alótopos en casi un centenar de ocasiones. Para referirse a estas formas el autor del *Kitāb at-Taysīr* utiliza la fórmula *luḡa fī* ('variante de'). Esta fórmula viene a crear armonía entre una serie de voces recopiladas en los diccionarios anteriores a la teoría de Ḥayyūḡ. De hecho, estas formas fueron identificadas por Ḥayyūḡ tras revisar el *Maḥberet* de Mēnaḥem ben Saruq, tipo el verbo חלך, que se conjuga en el imperfecto y sus derivados como un verbo de primera radical débil (ילך). En un primer momento, Ḥayyūḡ entenderá que son dos raíces diferentes etimológicamente pero que terminaron fusionándose por su similitud fonética y semántica²³. El *Kitāb al-mustalḥaq*/Suplemento de Ibn Ḡanāḥ es sin duda el catálogo más importante de este tipo de formas, a pesar de que su autor solía recurrir a la permuta para explicarlas²⁴. Es en el *Kitāb at-Taysīr* donde por vez primera parece hallarse una solución a estas formas mediante la fórmula *luḡa fī* ('variante de'). Lo interesante es que siete ocasiones este recurso es atribuido a Ya'āqob ben El'azar. Quizá el resto de casos en los que se emplea esta fórmula, casi un centenar, provengan del *Kitāb al-Kāmil* pero al no aparecer atribuidos directamente a esta obra no tienen lugar en este estudio de muestras explícitas. Un ejemplo clásico es וַתֵּאָזְרֵנִי חֵיל: אֶזֶר (Sal 18,40: 'ceñir, ceñirse') y וַתֵּאָזְרֵנִי חֵיל (2Sa 22,40). En el segundo caso, la raíz es זרה y así aparece זָרַע וְרָבָעִי (Sal 139,3); sin embargo, no debe descartarse que sea una variante de וַתֵּאָזְרֵנִי חֵיל (Sal 18,40)²⁵. De la misma manera, en la raíz ארם se afirma que אֶרְמֹנָת, אֶרְמֹנָת ('alcázar') es una variante de וַיֵּדַע (Ez 19,7) y además, en este caso la 'alef de אֶרְמֹנָת puede sustituir a he' en הֶרְמֹנָת (Am 4,3) como ya se ha visto en la epígrafe 2.1.3.a. A una conclusión similar se llega cuando afirma que יָתֵר הָאֶמֶן (2Re 25,11) con 'alef es una variante de הֶמֶן. De hecho, formas entendidas tradicionalmente como permutas, son ahora explicadas como 'variantes', por ejemplo וְהֵייתָ לְזִנְיָה (De 28,25) es una variante de וְזָנְיָה (Is 28,19) porque ambas significan 'estremecerse, inquietarse'. Así, la raíz ירע con el sentido de 'fealdad', tipo יָרַע es una variante de טֹב נָרַע (Ge 2,10). En el caso de ירש se recogen formas tipo מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׂיר (1Sa 2,7), וּפָן אֶנְרֵשׁ וְנִגְבָּתִי (Pr 30,9), entendidas todas como 'pobreza', por lo que son una variante de רָשׁוּ וְרָעִבוּ (Sal 34,11) y de יִשְׁבָּע

²³ MARTÍNEZ DELGADO, *El Libro de Ḥayyūy*, pág. 42.

²⁴ TÉNÉ, *Sefer ha-Hassagah*, cit.

²⁵ MARTÍNEZ DELGADO, *El Libro de Ḥayyūy*, pág. 56 y su respectiva nota. Ambas formas aparecen ya recogidas en la Masora, *La seconda parte del Sefer 'okla wē-'okla*, edición de Bruno OGNIENI (Madrid-Fribourg 1995), lista 153:3, pp. 329-330.

רִישׁ (Pr 28,19). Por último, en el oscuro pasaje וְנִשְׂאוּ אֵלַיךְ בְּנִיָּהֶם קִנְיָה (Ez 27,32) se mantiene que בְּנִיָּהֶם podría ser una variante de קִנְיָה 'patria, establecimiento', como si dijese וְנִשְׂאוּ אֵלַיךְ בְּנִיָּהֶם קִנְיָה, por lo que habría que traducir 'entonarán por ti en su patria una endecha'.

3. LA TEORÍA LEXICOGRÁFICA DEL *KITĀB AL-KĀMIL* A PARTIR DE LOS NUEVOS FRAGMENTOS

Dada la naturaleza antológica del *Kitāb at-Taysīr*, donde se hospedan estas muestras, y que le lleva a resumir los diccionarios de los que se nutre en busca, única y exclusivamente, de significados e interpretaciones, resulta sumamente difícil establecer un criterio definitivo para reconstruir el aspecto original de los setenta y tres artículos aquí estudiados. Sin embargo, sí se aprecia por un lado una jerarquía morfológica en el orden de las entradas y por otro una secuencia semántica en la disposición de las definiciones.

En lo que se refiere a la ordenación de entradas, la secuencia es la ideada por Ḥayyūḡ, si bien su versión más primitiva puede encontrarse ya en numerosos artículos del *Maḥberet* de Mēnaḥem ben Saruq. En esta secuencia se entiende que la forma más básica o primaria es la tercera persona del singular masculino del perfecto (equivalente a *pa'allfa'ala*) si se trata de un verbo y del singular masculino si se trata de un nombre. Le siguen el resto de formas atestiguadas en perfecto, imperfecto, imperativos, infinitivos y nombres. Aunque no sea una innovación del *Kitāb al-Kāmil* sí puede concluirse que es uno de los más rigurosos en este aspecto.

En lo que toca a las definiciones, cuando las muestras resumen artículos completos, puede apreciarse una jerarquía en la disposición de los significados. Tras una secuencia de entradas se ofrece un equivalente árabe general que funciona como definición. Por lo general la forma árabe suele ser un *maṣdar*, forma impersonal con valor verbal y nominal a la vez. Es el usuario el que debe aplicar la ley de la sinonimia o sustitución en cada una de las entradas para dilucidar la interpretación de los pasajes.

3.1. Tipos de definición

3.1.1. Sentido recto.

Esta primera definición básica o general suele ser introducida en ocasiones por medio de la voz árabe *ḥaqīqa* (sentido recto, verdadero); así, por ejemplo, el sentido recto de la raíz אמר es *qawl* 'decir'.

3.1.2. Sentido metafórico.

Cuando se da el caso, de ésta definición general o recta se derivan los sentidos metafóricos (*isti'ara*). Estas metáforas pueden ser simples o complejas. Como ejemplo de simple, la raíz מִסַּךְ que significa 'mezclar' puede usarse metafóricamente para referirse al 'vaso en el que se mezcla'²⁶. A manera de ejemplo de metáfora compleja, de la raíz שִׁשַּׁשׁ se obtiene el nombre שֶׁשׁ 'fuego' y esta voz puede ser empleada para referirse metafóricamente a las adversidades, al enojo, la cólera, los rayos y a algo evidente; junto a estos usos, los holocaustos son denominados הָאֵשׁ (Nu 28,3) por ser víctimas del fuego²⁷. En ambos casos puede apreciarse la evolución del concepto:

- a) Fuego > adversidad > enojo > cólera > rayos > claridad
- b) Fuego > holocausto.

En todo caso las metáforas siempre vienen provocadas por el contexto y así, la segunda acepción de חוּל significa 'sufrir, quejarse y dolerse' pero será el contexto el que indique si se trata de un terremoto cuando el paciente es la tierra o de agitación si se trata del agua.

3.1.3. Sentidos próximos.

En ocasiones determinadas acepciones son similares o están emparentadas, como si la segunda fuese una evolución de la primera pero con autonomía suficiente como para ser considerada acepción (*mutaqāriba*), así ocurre en la primera acepción de חוּל que significa 'esperar' y la segunda 'sufrir, quejarse y dolerse', como si la primera llevase a la segunda.

3.1.4. Sentidos derivados.

De un sentido recto se derivan otros que no son ni usos metafóricos ni acepciones propiamente dichas. Con la raíz בּוֹשׁ 'vergüenza' se denominaba tanto a los ídolos de forma despectiva como a las partes pudendas 'por el reparo que da enseñarlas'. La tercera acepción de גּוּר 'reunir, juntar' da origen al nombre de lugar 'granero' y es posible que se use además para la condesación de las nubes al formarse una tormenta (Je 30,23). חֲדָשׁ 'novedad y renovación' da nombre al principio del mes y a partir de esto al mes completo.

3.1.5. Sinónimos y antónimos

En estas muestras, los pares אָזַר y בָּעַר, יָדַע y שָׁכַב, וָפָז y זָהָב son sinónimos. En el caso de יָקָר 'ser precioso' se recogen los casos con sentido antónimo

²⁶ Otros ejemplos de metáforas simples están en בּוֹרָא y בּוֹרָא.

²⁷ Otro ejemplo de metáfora compleja está en la raíz פָּנָה.

de Za 11,13 ‘pérdida de honor’ y de Sal 45,10 ‘tus siervas’, además se indican que han sido recogidos en un capítulo, seguramente de la sección gramatical, dedicado a los antónimos.

3.1.6. Traducciones literales.

En ocasiones una definición general o un uso derivado no son suficientes. En estos casos en los que la ley de la sinonimia no aclara el sentido del pasaje en cuestión, el autor se ve en la necesidad de ofrecer una traducción literal del versículo. Así, por ejemplo, הַמוֹנִים הַמוֹנִים (Jl 4,14) es traducido como ‘tropas’ y se indica que su plural es יַעַן הַמִּנְכָּם (Ez 5,7) del que se aclara que su significado es ‘vuestro hacinamiento’, y a continuación בְּרֹאשׁ הַמִּיּוֹת תִּקְרָא (Pr 1,21) se interpreta ‘lugares de reunión’.

De manera similar, en la primera acepción de la raíz גִּדַּד encontramos la definición general ‘tropas’ capaz de darle sentido a la mayoría de los pasajes en los que figura. Con todo, hay dos casos que necesitan una leve licencia en el sentido, הַיֵּשׁ גִּדְּדוּ עַל נַפְשׁ (Jb 25,3) que debe interpretarse como ‘sus criaturas’ y צִדִּיק (Sal 94,21) que debe interpretarse como ‘se juntaron’. A partir de ésta puede entenderse הָעֲרֻכִּים לִגְדֹּ שְׁלָחַן (Is 65,11), quiere decir ‘para todos (los comensales)’, pues así lo confirma el paralelismo con el resto del versículo וְהַמִּמְלָאִים לִמְנֵי מִמָּסָךְ (Is 65,11), donde מִנִּי se deriva de יַעֲקֹב עֶפֶר (Nu 23,10).

3.1.7. Traducción perifrástica.

A veces, el sentido del pasaje es tan oscuro que su traducción literal no refleja claramente el sentido implícito o en potencia (*taqdīr*) que éste tiene, por ejemplo en וְלִי שְׁקִים מִפֶּסַח (Pr 26,7), la traducción literal es ‘las piernas se trababan por la cojera’, pero a continuación se aclara que su sentido es «igual que no se alzan las piernas del cojo tampoco tiene provecho la sabiduría en boca de ignorantes». En חֲדָשׁ se recoge el clásico pasaje וְהוּא חֲגִיר חֲדָשָׁה (2Sa 21,16) cuyo sentido implícito es חֲגִיר חֲרָב חֲדָשָׁה.

3.1.8. Ampliación de definición.

En ocasiones se ofrecen explicaciones a la definición que pueden ser técnicas, por ejemplo, מוֹרָשֵׁי לִבִּי (Jb 17,11), ‘los vasos del corazón’ y aclara que ‘los vasos del corazón son las venas de las que cuelga el corazón’. Igualmente, la raíz מִקַּק expresa ‘disolución’ y aclara que una disolución es ‘la alteración que se produce en el estado original del objeto sólido cuando está מִקַּק’. A manera de ejemplo, los arañazos y desgarros (segunda acepción de גִּדַּד) son, según el autor, similares a ‘los surcos que hace el que ara’ e igualmente גְּלִיל y sus semejantes son ‘las riberas de los ríos que se riegan con norias y demás’ o הֶמוֹן הָרִים (Je 3,23) ‘la resonancia de las montañas’ es ‘el eco que se oye al rebotar la voz’ y lo mismo ocurre en חֲדָשׁ y גִּת.

3.1.9. Lecturas alternativas.

Hay ocasiones en las que el autor no está totalmente seguro de cuál es la definición más apropiada y ofrece varias posibilidades amparándose siempre en la tradición por medio de la pasiva árabe *qīla* ‘se ha dicho’. Por lo general se trata de léxico perteneciente al campo de los *realia* y tecnicismos; son, en definitiva, voces ambiguas y de difícil identificación como árboles, partes del cuerpo, elementos arquitectónicos, apeos de montura, etc.

3.1.10. Notas exegeticas.

En muy escasas ocasiones encontramos que las traducciones perifrásticas que aclaran el sentido implícito (*taqdīr*) de un pasaje pueden contener una nota de marcado carácter exegetico, por ejemplo, en יָרְבוּ עֲצֻבוֹתֶם אַחֲרֵי מִקְהָרֵי (Sal 16,4), tiene como sentido implícito אֶל אֱלֹהִים אַחֲרֵי מִקְהָרֵי (‘corrieron tras otro dios’) por lo que se trata de una maldición y así se entiende que el significado del pasaje sea ‘aumentarán sus desgracias por haberse inclinado a servir a otro dios’. Algo similar ocurre con la última acepción de יָדַע ‘golpear, castigar’, a la que debe adscribirse el versículo לְמִנּוֹת יָמֵינוּ כִּן הוֹדַע (Sal 90,12), que quiere decir, ‘igual que la duración de nuestras breves vidas sea tu infortunio y castigo para con nosotros breve’. Por último, en la esfera astral, כְּסִיל, interpretado como ‘Canopea/ Orión’ debe ser diferente al plural לֹא יִהְיוּ לָאֵלִים (Is 13,10), dado que se trata de una única estrella, no de una constelación como parecería indicar este plural. Sin embargo, Ya‘aqob ben El‘azar mantiene que los hablantes se permitieron la licencia de hacer el plural aunque se trate de un único astro, comportándose como hicieron en el caso de לְהִיּוֹת פְּקִידִים (Je 29,26) cuyo su sentido es פְּקִיד.

3.2. Semitística comparada.

3.2.1. Hebreo-araméo-árabe

Estas comparaciones triples que encontramos en el *Kitāb at-Taysīr* atribuidas a Ya‘aqob ben El‘azar tienen una base hebreo-araméo (*suryānyy*), mientras que el término árabe es la definición. En este caso, se habla de comparaciones triples cuando las raíces de las entradas hebreas y arameas coinciden con las de la definición árabe.

Esto ocurre, por ejemplo, en la voz hebrea אֻמָּה ‘nación’, que en arameo es אֻמָּה y su definición árabe es أُمَّةٌ. En este caso ben El‘azar entiende que la raíz hebrea debe ser geminada, quizá porque así lo confirma el árabe أُمَّةٌ, أُمَمٌ ‘nación, naciones’. Otro ejemplo de este tipo puede encontrarse en גֵּר ‘cal’, que es arameo גֵּרָא y su definición árabe كَالٌ ‘cal’.²⁸

²⁸ En árabe clásico sólo encontramos كَالٌ ‘cal’ y كَالٌ حَيٌّ ‘cal viva’. La forma registrada كَالٌ puede

3.2.2. Hebreo y arameo bíblicos

En una ocasión se afirma que la raíz de los pronombres de primera y segunda persona del singular debe ser אן , por lo que en אָתָה y אַתָּה *nun* ha debido quedar asimilada en *taw*, tal y como lo confirman el *dageš* y la voz aramea אַנְתָּ . No debe olvidarse que la forma árabe أَنْتَ permanece implícita en la mente del lector arábfono, por lo que quizá podría entenderse como una comparación triple.

3.2.3. Hebreo-árabe

Este tipo de comparaciones son las más frecuentes, quizá porque la comparación con el árabe, lengua viva y de tradición ininterrumpida, no sólo facilitaba el aprendizaje de la Biblia sino que además actualizaba sus conceptos. Estas comparaciones pueden ser de dos tipos:

3.2.3.a. De manera explícita, es decir, se indica que el uso de la raíz hebrea coincide o equivale al uso que se le da a la misma raíz en árabe. Este es el caso de la raíz אזר ‘ceñir, ceñirse’ que equivale a las árabes أَزَرَ y مَازَرَ . De la misma manera, en el versículo $\text{כִּי אֲפִילֹת הָנָה}$ (Ex 9,32), la voz hebrea אֲפִילֹת puede interpretarse como ‘ausencia’, dado que en árabe se dice أَظَلَّ cuando algo ha desaparecido. En el caso de la partícula interrogativa מתי ‘cuándo’, ben El‘azar afirma que en árabe significa مَتَى .

En otras ocasiones el árabe viene a precisar o confirmar el sentido exacto propuesto para una voz, es decir, demuestra el valor dado por el lexicógrafo a la voz hebrea. Este es el caso de חול ‘arena’, pues en árabe أَلْחُول es ‘el polvo fino’.²⁹

A veces, la equivalencia no es total y ha de operar una permuta para que se de una coincidencia plena, como en el caso del versículo $\text{וְנִפְשׁוּ יָרֵעָה לוֹ}$ (Is 15,4) que se entiende tradicionalmente como ‘alboroto, ruido’, aunque no debe descartarse que sea afín a la voz árabe أَرَعَ ‘piadoso, temeroso’ (de Dios).

3.2.3.b. De manera implícita, es decir, las voces árabes empleadas como definición coinciden con las voces hebreas empleadas como raíz lema. Estos casos de comparaciones léxico-etimológicas son muy frecuentes.

Así, la definición de אָזֶן es אָזֶן ‘oído, oreja’ y la de מִזְזָן es מִזְזָן ‘balanza’; la de וְהִתְאַשְׁשׁוּ (Is 46,8) es תִּאֲסָסוּ ‘fueron cimentados’; la de אָתָה es אָתָה ‘venida’; בֶּטֶן es en árabe بֶטֶן ‘vientre’, mientras que בִּטְנִים puede compararse

explicarse como forma abreviada de גִּיָּאָר o como error de copista. Por otro lado, la presencia de *šadda* en esta forma podría ser ortográfica, de manera que la voz גִּיר /*gīr*/ ‘cal’ no se confundiese con la frecuente partícula árabe /*gayr*/ ‘diferente de’ גִּיר .

²⁹ No he encontrado esta voz, con este significado, en los diccionarios convencionales de árabe. Por su lado, Ibn Barūn no recoge esta identificación.

con שָׁגֵרָה אֶלְבָּטָם ‘terebinto’ si se sustituye *nun* por *mem*; el versículo גֵּר אֶרֶיָה (Ge 49,9), entre otros, puede ser interpretado como ‘cachorro (de león)’ gracias al árabe גָּרִי ‘cachorros’, e igualmente גָּר en Jb 28,4 puede ser interpretado como ‘cauce’ (de un río) gracias al árabe גָּרִי; la voz דָּלִי (Is 40,15) queda clara a través de su afín árabe דָּלִי ‘cubo’; a la raíz hebrea חוּל se le puede adscribir en ocasiones la acepción de ‘acontecer, ocurrir’ gracias a la afinidad con la voz árabe حَلَّ; voces como מוֹרְשָׁה y יֶרֶשׁ equivalen a las árabes מוֹרִירָתָּה y אֶלְמִירָתָּה ‘heredad’ y ‘herencia’ si se entiende que שׁ en hebreo equivale a ת en árabe; algo similar ocurre con la voz hebrea הִכְפִּישָׁנִי (La 3,16), en la que si se sustituye *pe*’ por *bā*’ resulta כִּבְסָנִי ‘me ha invadido’; puede que este sea el caso, además, de la raíz מִשַּׁשׁ, traducida al árabe como מִלְמֵס ‘tentar’; por último, la raíz נִדַּח es traducida al árabe como אֶלְאֻנְדַּחַא ‘dispersión’.

3.2.4. Hebreo bíblico-hebreo rabínico

Las comparaciones entre ambos estadios cuentan con una presencia modesta en el *Kitāb at-Taysīr* si se les enfrenta con las equivalencias establecidas entre el hebreo y el árabe. Por lo general, estas comparaciones provienen del *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ḡanāḥ, la fuente principal; si bien, en una ocasión aparece atribuida a Ya‘aqob ben El‘azar. Se emplea el uso del hebreo en las fuentes rabínicas, específicamente la *Tosefta*, para defender una comparación léxico-etimológica en la que ha operado la permuta *pe*’-*bā*’ previamente discutida, es decir, הִכְפִּישָׁנִי (La 3,16) equivale al árabe כִּבְסָנִי ‘me ha invadido’ porque así lo confirma el pasaje de la *Tosefta* (Ohalot 6,3) הִיָּתָה כְּפוּשָׁה ‘estaba adherida’.

3.2.5. Hebreo bíblico-‘nabateo’

En una ocasión, como se ha visto en 2.1.3.c, el *Kitāb at-Taysīr* recoge la opinión de R. Hāy en un artículo atribuido a Ya‘aqob ben El‘azar. Seguramente quiera explicarse que la raíz hebrea זָלַל ‘ramas’ y זָרַף ‘abundancia’ sean idénticas por medio de una permuta. Lo corrobora el hecho de que la lluvia cuando es intensa es denominada en nabateo, según R. Hāy, זָרַף.³⁰

3.3. Fuentes secundarias

El *Kitāb at-Taysīr* bebe de dos fuentes principales: *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ḡanāḥ y el *Kitāb al-Kāmil* de Ya‘aqob ben El‘azar, tal y como se afirma en el fragmento conservado de la introducción. Además, hay que añadir el acceso directo al *Kitāb Ḡāmi‘ al-alfāz* de al-Fāṣī, al *Sefer ha-Šorašim* de David Qimḥi y, muy posible, a la obra de Maimónides. Junto a estos, y dejando de

³⁰ Según los fragmentos conocidos del *Kitāb al-Hāwy*, Hāy Gaón se refiere al arameo en general y al talmúdico en particular, véase MAMAN, «Šēride milon Kitāb al-Hāwy», pág. 353.

lado las fuentes rabínicas, se alude, siempre de pasada y en una sola ocasión, a otras obras y autoridades como Hāy Gaón, Šēmu'el ha-Nagid, Ibn Bil'am y al-Ġawharī.

Los artículos que contienen alusiones a Hāy Gaón y a Šēmu'el ha-Nagid aparecen atribuidos a Ya'aqob ben El'azar. La primera cita ya ha sido discutida en 2.1.3.c y en 3.2.5. La segunda recoge la opinión de Šēmu'el ha-Nagid en un caso en que Ben El'azar entiende que לְחַלְכָּהּ יִצְפְּנוּ (Sal 10,8) es idéntico a חֵילָךְ וְכָל וְאִצְרוּתֶיךָ (cf. Je 17,3), tratándose de un caso de grafía plena *versus* defectiva, por lo que ha de traducirse como 'riqueza, dinero'; mientras que Šēmu'el ha-Nagid prefiere interpretar 'en compañía de los débiles'.

En el caso de al-Ġawharī, la cita pretende ampliar la definición y así מוֹרְשֵׁי לִבִּי (Jb 17,11) son 'los vasos del corazón' y el autor del *šihāḥ* menciona que los vasos del corazón son 'las venas de las que cuelga el corazón'³¹. En esta ocasión, la misma cita puede encontrarse en el *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ġanāḥ y visto el uso que el *Kitāb at-Taysīr* hace de sus fuentes no resulta del todo claro el origen de esta cita. De manera similar, tampoco puede atribuírsele con seguridad a Ya'aqob ben El'azar el artículo en el que se recoge una opinión de Ibn Bil'am.

3.4. Partículas

El *Kitāb at-Taysīr*, como su nombre indica, pretende 'facilitar' la labor al usuario. Por lo general no contiene explicaciones muy desarrolladas ni suele caer en las grandes digresiones típicas de la época. El hecho es que en el caso de las partículas, el *Kitāb at-Taysīr* resulta una obra muy limitada. No suele desarrollar los artículos dedicados a estas, sino que remite al *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ġanāḥ donde considera que el usuario podrá colmar su curiosidad en artículos imposibles de resumir y adaptar a la naturaleza o corpus del *Kitāb at-Taysīr*. A manera de ejemplo, al tratar una partícula tan importante como תא se limita a explicar que es 'una partícula' (חֶרֶף מֵעֵי), sin aducir ejemplo alguno y pasando a comentar otros usos de la raíz. Algo similar ocurre con la polisémica כי en la que de manera escueta se explica que es una 'partícula con múltiples sentidos que dependen del contexto; y consúltese (*Kitāb*) *al-Uṣūl* (de Ibn Ġanāḥ).

Sin embargo, en ocasiones, Ben Mēborak sí desarrolla las partículas, quizá por tratarse de casos en lo que el autor considera que sus fuentes pueden ser resumidas. En dos ocasiones, מתי y אשר, estos artículos son atribuidos a Ya'aqob ben

³¹ Ismā'īl b. Ḥammād al-ĠAWHARĪ, *Tāğ al-luġa wa-šihāḥ al-'arabiyya*, ed. Aḥmad 'Abd al-Ġafūr 'Aṭṭār (El Cairo 1957), volumen III, pág. 1166.

El'azar. En ambos casos, las partículas son definidas como חָרֵף מַעֲנִי y el resto del artículo suele o pretende explicar sus usos y valores.

Así, por ejemplo, מַתִּי es una partícula interrogativa (חָרֵף מַעֲנִי יִסְתַּפֵּהֶם בָּהּ), mientras que אָפֶּשֶׁר podía perder 'alef y šin y adherirse a la siguiente palabra. Sobre los usos del escueto אָפֶּשֶׁר en hebreo se nos indica que equivale en árabe a אֲלֵי 'el que', אֲלֵדִין 'los que', אֲלֵתִי 'la que' y אֲלֵתִין 'las que'.

4. TRADUCCIÓN DE ALUSIONES AL *KITĀB AL-KĀMIL* EN EL *KITĀB AT-TAYSĪR*

La siguiente traducción se basa en la edición definitiva del manuscrito Firk. I 77 (s. XV, 298 folios), la copia más tardía, pero también la más completa de todas las identificadas hasta este momento. Cuando el lema aparece entre corchetes, éstos quieren decir que se trata de una alusión parcial, nunca de un artículo completo. Al final de cada artículo puede encontrarse su localización exacta en el manuscrito Firk. I 77.

-א-

[אבה]

R. Ya'āqob: וְלֹא אָבָה (Ex 10,27); וַיִּשְׁרָאֵל לֹא אָבָה לִי (Sal 81,12); לֹא אָבִי שְׁמוֹעַ (Is 30,9); אִם יִפְתּוּד חֲטָאִים אֶל תִּבְנָה (Pr 1,10), el verdadero significado de todas es 'voluntad'. Puede que אָבִי יִבְחֹן אִיּוֹב (Jb 34,36) tenga este <significado>.

Otra acepción: אָבִיוֹן (De 15,4), אָבִיוֹנִים (Je 2,34), 'indigente, indigentes'. El nombre de la pobreza es אָבִיוֹ לְמִי אָבִיוֹ (Pr 23,29); se ha dicho que es 'lamento'. [1v:12-16]

[אבר]

R. Ya'āqob: שְׁמַעוּ אֵלַי אֲבִירֵי לֵב (Is 46,12); אֲשֶׁתוֹלְלוּ אֲבִירֵי לֵב (Sal 76,6), son 'los duros de corazón'. [3:1-2]

[אגל]

אֲגָלִי טָל (Jb 38,28). R. Ya'āqob no traduce esta voz, sino que dice que es de אֲגָלִי הָיִם (Is 48,18). [3:5-7]

[אוב]

Dijo R. Ya'āqob: es la metáfora de una voz débil, מְאֹב מֵאֲרֵץ קוֹלָךְ (Is 29,4). Ésta es una prueba de que la voz del אֹב ('espíritu') es débil. Dijo el autor de este libro: he visto que el maestro Mošeh ben Maymon menciona מַעֲשֵׂה הָאֹב (la práctica de la nigromancia) en el *Sefer mada* 'Libro de ciencia'³², confirmando que el אֹב es una voz débil según recoge R. Ya'āqob. [5:1-5]

³² Tratado sobre la ciencia de la práctica de la nigromancia. Se refiere al cuarto capítulo del *Sefer ha-Mada*, dedicado a la idolatría.

אוה

R. Ya'āqob: תַּאֲוֹת עֲנוּיִם (Sal 10,17); מַאֲוִי רָשָׁע (Sal 140,9); בְּכָל אֲוֹת נִפְשָׁךְ (De 12,15); אֲוָה (Pr 17,7); מֶה אֲוֹי לְחִינֶךָ בְּתוֹרִים (Ca 4,3); וּמִדְבָּרְךָ אֲוָה (Ca 1,5); שְׁחוּרָה אֲנִי וְנִאֲוָה (Ca 1,10); תַּאֲוֹת אָדָם חֲסִדוֹ (Pr 19,22); הַנִּאֲוָה וְהַמְעֻנָּה (Je 6,2), 'bondad, hermosura'.

Otra acepción: נִאֲוָה קִדְשׁ (Sal 93,5); נִאֲוָה תְּהִלָּה (Sal 33,1); לֹא נִאֲוָה לְנִבֵּל שְׁפֹת יָתֵר (Pr 17,7); מֶה אֲוֹי לְחִינֶךָ בְּתוֹרִים (Ca 4,3); וּמִדְבָּרְךָ אֲוָה (Ca 1,5); שְׁחוּרָה אֲנִי וְנִאֲוָה (Ca 1,10); תַּאֲוֹת אָדָם חֲסִדוֹ (Pr 19,22); הַנִּאֲוָה וְהַמְעֻנָּה (Je 6,2), 'bondad, hermosura'.

Otra acepción: עַד תַּאֲוֹת גְּבַעַת עוֹלָם (Nu 34,10); וְהַתַּאֲוִיִּתִּם לָכֶם (Nu 34,10); 'límite, línea'. [5:9-15]

אום

שְׁבֻחוֹהוּ כָּל הָאֱמִים (Sal 117,1); שְׁגִים עֶשֶׂר נְשִׂאִים לְאֻמֹּתָם (Nu 25,15); רֹאשׁ אֻמֹּת (Nu 25,15); y en arameo אֻמָּה וְלִשְׁוֹן (Da 3,29). R. Ya'āqob tradujo 'nación, pueblos', según él es de las que tienen geminadas. [5v:4-6]

[אזל]

R. Ya'āqob: מֶה תִּזְלִי מֵאֵד (Je 2,36), con el sentido de 'salir de viaje'. [7:5]

און

R. Ya'āqob: וְהִאֲזִינִי אָרְץ (Is 1,2); הִאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם (De 32,1); וְלֹא הִאֲזִין אֲלֵיכֶם (De 1,45); וְהִאֲזִין אֲמֶרְתִּי (Qo 12,9); וְהִאֲזִין זֹאת (Is 42,23); 'escuchar, oír'.

אֲזִין שְׁמַעַת (Qo 1,8); אֲזִין מִשְׁמַעַת (Pr 25,12); וְיִקְרָא בְּאָזְנֵיהֶם (2Re 23,2), 'oído, orejas'.

Otra acepción: מֵאֲזִינִי צֶדֶק (Le 19,36) 'balanza y balanzas'. Puede que וְהִאֲזִין וְהִאֲזִין (Qo 12,9) sea de ésta. [7:6-11]

אזר

R. Ya'āqob: אֲזִירָה חֵיל (1Sa 2,4); וְאִתָּה תִּאֲזֹר מִתְּנִיךְ (Je 1,17); [7b] אֲזִירָה נָא כְּנֶגֶד חֲלָצֶיךָ (Jb 38,3); וְתִאֲזֶרְנִי חֵיל (Sal 18,40); אֲאֲזֶרְךָ וְלֹא יִדְעִתָּנִי (2Re 1,8); וְאֲזִירָה עוֹר אֲזִירָה בְּמִתְנִי (Je 13,11); פָּאֲשֶׁר יִדְבֹּק הָאֲזִירָה (Is 8,9); הַתִּאֲזִירָה וְחִתּוֹ (Sal 93,1); עוֹ הַתִּאֲזִירָה (Sal 65,7); וְהִאֲזִין אֲזִירָה בְּגִבּוֹרָה (Je 13,11); וְהִיא צֶדֶק אֲזִירָה מִתְנִי וְהִאֲזִין אֲזִירָה חֲלָצִי (Is 11,5), 'ceñir y ceñirse'. La mayoría son una metáfora de fuerza y poder; afin al árabe مِيزَر y مِيزَر.

En cuanto a וְהִאֲזִין וְהִאֲזִין (2Sa 22,40) su raíz es וָזַר y decían וְהִאֲזִין וְהִאֲזִין (Sal 139,3); puede ser una variante de וְהִאֲזִין וְהִאֲזִין (Sal 18,40).

Otra acepción: מִאֲזִירָה זִיקוֹת (Is 50,11), 'ignición', con el sentido de וְהִאֲזִין וְהִאֲזִין (Is 50,11). [7:16-7v:1-10]

אחד

R. Ya'āqob: וְיִקְחָה אֶחָת מִצִּלְעֵתַי (De 24,5); שְׁנֵה אֶחָת (Ge 32,9); אֶל הַמִּחְנֶה הָאֶחָת (Ge 2,21). Su forma original es אֶחָת con la elisión de *dalet* para facilitar <la pronunciación>. Del masculino también se elidía *dalet* en אֶחָת מִאֶחָד (Ez 18,10). [8:1-5]

(Jos 8,7); עם אַרְבוֹת יָדִי (Is 25,11); בְּמִאֲרֵב חֲצָרִים (Sal 10,8); הִסְבֵּאת הַמִּאֲרֵב (Jos 8,7); significa ‘escondite, oculto, emboscada’.

Se ha dicho que *’alef* en עם אַרְבוֹת יָדִי (Is 25,11) se ha añadido a רְבוֹת (Ex 11,9); lo correcto para nosotros es que sea ‘emboscadas’ de אַרְבֵּי.

אֶל אַרְבֵּיתִיהֶם (Is 60,8); וְאַרְבֵּית הַשָּׁמַיִם (Ge 7,11); וַיַּעֲשֶׂן מִאֲרֵבָה (Os 13,3), ‘ventanucos, claraboyas’.

Es una metáfora de la cavidad ocular, וְחִשְׁכוּ הָרְאוֹת בְּאַרְבוֹת (Qo 12,3). [20:7-16]

אֶרֶם

R. Ya *’āqob*: אֶרֶם מִן הַדָּד (Is 32,14); אֶרֶם מִן הַדָּד (Je 49,27); וְאַכְלָה אֶרֶם מִנִּי (Os 8,14), ‘alcázar y alcázares’; variante de וַיַּדַּע אֶלְמוֹתָיו (Ez 19,7), *’alef* en אֶרֶם se sustituye por *he* en הַהֶרְמוֹנָה (Am 4,3). [21:6-9]

אֵשׁ

R. Ya *’āqob*: אֵשׁ תֹּקֵד (Cf. Le 6,6); וְאֵשׁ לֹא תִכְבֶּה (Is 66,24); בָּאוּר אֵשׁ (Is 50,11), ‘fuego’. [21v]

Es una metáfora de las adversidades, כִּי תִלָּךְ בְּמוֹ אֵשׁ לֹא תִכְבֶּה (Is 43,2); בָּאוּר אֵשׁ וּבְמִים (Sal 66,12);

de enojo, תִּצַּא אֵשׁ מִבִּמְלֶךְ (Nu 21,28); כִּי אֵשׁ יִצְאָה מִחֹשֶׁבֶן (Ju 9,20);

de cólera, כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְּאַפִּי (2Sa 22,9); וְאֵשׁ מִפִּי (De 32,22);

de rayos, וְאֵשׁ יִצְאָה מֵאֵת יְיָ (Nu 16,35); וְאֵשׁ יִצְאָה מֵאֵת יְיָ (Ge 19,24);

de algo evidente, אֵשׁ דֶּת לְמוֹ (De 33,2).

Da nombre a las víctimas porque son introducidas, <siendo una metáfora> de holocausto, עַל אֵשׁ יְיָ (Le 4,35); זֶה הָאֵשׁ (Nu 28,3); מֵאֵשׁ (Cf. Le 2,3).

Otra acepción: אֵשׁ יִשְׂרָאֵל בְּאֵשׁ יִשְׂרָאֵל (2Sa 6,19); סִמְכוֹנִי בְּאֵשׁ יִשְׂרָאֵל (Ca 2,5); אֵשׁ יִשְׂרָאֵל עֲנָבִים (Os 3,1), ‘vaso y copas de vino’.

Otra acepción: לֵאֲשֵׁי קִיר חֲרָשׁוֹת (Is 16,7), ‘valientes, fuertes’.

וְהִתְאַשְׁטוּ (Is 46,8), ‘fueron cimentados con potencia, se apoyaron en la piedad’. [21:16-21v:11]

[אֶשֶׁם]

R. Ya *’āqob*: מִהָאֵשׁ (1Sa 6,4); אֶשֶׁר הִשְׁבִּיבוּ פִלְשֵׁתִים אֶשֶׁם (1Sa 6,17), ‘ofrenda’.

גַּם; וְהִתְאַדְמָה לֹא תֵשֶׁם (Ge 47,19); לְמַעַן יִחַרְבוּ וַיִּתְּשֻׁמוּ (Ez 6,6); תִּתְּשֻׁמוּ שְׁמֶרֶן (Os 14,1); וְתִתְּשֻׁמוּ אֶרֶץ (Ez 19,7), ‘desierto, campo abierto’.

Tienen esta acepción, con *yod*, וְהִתְאַדְמָה תִּתְּשֻׁמוּ (Ez 6,6); עַל פְּנֵי הַיָּשִׁימֹן (Nu 21,20); וְהִתְאַדְמָה תִּתְּשֻׁמוּ (De 32,9); לִלְלָה יִשְׁמֹן (Sal 107,4); בְּיִשְׁמֹן דָּרָךְ (Is 59,10) tiene esta acepción. [22:6-12]

אֵשֶׁר

R. Ya *’āqob*: Partícula. Suprimían *’alef* y *reš*, dejaban *šin* y la adherían a la voz, שְׁאֵהָרָה (Ca 1,7); עַד שְׁקִמְתִּי (Ju 5,7); [22v] שְׁחֹלֶת אֶהְרָה אֲנִי (Ca 5,9); Significa ‘que’ para el masculino singular, por ejemplo וַיִּתֵּן אֶשֶׁר יָכֵן (1Sa 17,25); אֶשֶׁר אֶתָּה מְבַקֵּשׁ (Ju 4,22);

'los que', para el masculino plural, por ejemplo, אֲשֶׁר שָׁלַח מֶשֶׁה (Nu 14,36); אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי (Ge 14,24);

'la que', para el femenino singular, אֲשֶׁר לֹא אֵרָשָׁה (Ex 22,15);

'las que', para el femenino plural, אֲשֶׁר נָשָׂא לָבֶן אֶתְנָה (Ex 35,26).

Otra acepción: אֲשֶׁרִי הָאִישׁ (Sal 1,1); קָמוּ בְּנֵיהֶ וְנִאֲשְׁרוּהָ (Pr 31,28); מֵאֲשֶׁרִיד מִתְעִים (Is 3,12); וּמֵאֲשֶׁרִיו מְבֻלְעִים (Is 9,15), 'dicha, gozo'.

אֲשֶׁרִי כִי אֲשֶׁרִי בְנוֹת (Ge 30,13), de 'envidia y deseo'.

Otra acepción: וְאֲשֶׁרוֹ בְּדֶרֶךְ בֵּינָה (Pr 9,6); כְּנֶמֶר עַל דֶּרֶךְ אֲשֹׁר (Os 13,7); וְאֵל תֵּאֲשֶׁר בְּדֶרֶךְ (Pr 4,14), 'vía, camino ancho'.

וְתַט אֲשֶׁרִינוּ (Sal 44,19); תִּמְדֵּךְ אֲשֶׁרִי בְּמַעְגְלוֹתֶיךָ (Sal 37,31); לֹא תִמְעַד אֲשֶׁרִיו (Sal 17,5), 'pie y pies'.

Otra acepción: תִּדְהָר וְתֵאֲשֹׁר (Is 41,19), se ha dicho 'boj'; se ha dicho 'cedro'.

אֲשֶׁרִים (Is 27,9); וְאֲשֶׁרִיהֶם (De 12,3); אֲשֶׁרָה (De 16,21), 'palo'; se ha dicho 'árbol al que rinden culto'. [22:15-22v:16]

אתה

R. Ya'āqob: וְנִאֲתָנִי (Jb 3,25); מִצָּפוֹן וְנִאֲתָ (Is 41,25); וְאֶתְּהָ מִרְבֶּבֶת קֶדֶשׁ (De 33,2); וְהִיאֲתוֹן (Ez 40,15), 'venida, llegada'. [23:4-7]

אתק

R. Ya'āqob: אֶתִּיק אֶל פְּנֵי אֶתִּיק (Ez 42,3), se ha interpretado en este caso 'galería'; se ha dicho 'antemuro'. Según Abū-l-Walīd es de las que tienen nun³³. [23:8-10]

- ב -

בוש

R. Ya'āqob: וּבוֹשׁוּ הַחַיִּים (Mi 3,7); וּבוֹשׁוּ וְחִפְרָה (Je 15,9); וּבוֹשָׁה הַחֲמָה (Is 24,23); וְבוֹשִׁים (Ez 32,30); תַּחַת בְּשָׁתְתָם (Is 61,7), su verdadero significado es 'vergüenza, ensombrecimiento (del rostro)'.

Con ésta se denominaba a los ídolos de manera despectiva, מְזַבְחוֹת לְבוֹשֶׁת (Je 11,13); בְּשָׁנָה אֶפְרַיִם יִקָּח (Os 10,6).

Con ésta se aludía a las vergüenzas, בְּמִבוֹשָׁיו (De 25,11), pues da reparo enseñarlas.

מִדּוּעַ בּוֹשֶׁשׁ רָכְבוֹ (Ju 5,28), [26v] כִּי בּוֹשֶׁשׁ מֶשֶׁה (Ex 32,1); עַד בּוֹשׁ (Ju 3,25), [26:11-26v:1] 'parada, tardanza'.

בטן

R. Ya'āqob: פְּרִי בֶטֶן (Ge 30,2); בֶּטֶן אֶצְרָךְ בֶּטֶן (Is 46,3); מִנִּי בֶטֶן (Je 1,5); וְאֵת בֶּטְנָךְ צָבָה (Ge 30,2); פְּרִי בֶטֶן (De 7,13), se interpreta 'vientre'.

בֶּטֶנִים וְשִׁקְדִים (Ge 43,11), 'terebinto'. [27v:5-7]

³³ NEUBAUER, *The Book of Hebrew Roots*, columna 469:6-10.

- ג -

ג reduplicada

Abū-l-Walīd no recoge su significado, pero sí lo hizo R. Ya'āqob que la consideraba de segunda radical débil: בּוֹדָד על גַּג (Sal 102,8); אֶל הַגָּה לְאֹמֶר (Cf. 1Sa 9,26); אֶת גֹּגוֹ (Ex 30,3); מַעֲקֶה לְגִגָּה (De 22,8); גֹּגוֹת (2Re 19,26): 'azotea y azoteas'. [36v:14-16]

גדד

R. Ya'āqob: תִּתְגַּדְדוּ (De 14,1); בֵּת גִּדְדוֹ (Mi 4,14); אַחֲרֵי הַגִּדְדוֹ (1Sa 30,8); לְהַגִּדְדוֹ (2Cr 25,10); גִּדְדוֹי מוֹאֵב (2Re 5,2); יִצְאוּ גִדְדוֹיִם (2Re 24,2), 'tropas'.

הַיֵּשׁ מִסֻּפָּר לְגִדְדוֹי (Jb 25,3), 'sus criaturas'.

הַעֲרִיכִים לְגַד שֶׁלָּחַן (Sal 94,21), 'se juntaron' y a partir de ésta se decía וְהִמְמַלְאִים לְמִנִּי (Is 65,11), quiere decir 'para todos (los comensales)', demostrándolo מִי מִנָּה עֹפֶר יַעֲקֹב (Nu 23,10), que es de תִּתְגַּדְדוּ (Is 65,11).

Otra acepción: וְלֹא יִתְגַּדְדוּ (1Re 18,28); וְיִתְגַּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם (Cf. Je 16,6); וְלֹא יִתְגַּדְדוּ (Je 16,6); עַד מָתִי תִתְגַּדְדוּ (Je 47,5); וּמִתְגַּדְדִּים (Je 41,5); כָּל יָדִים גִּדְדוֹת (Je 48,37), 'arañazos, rasguños'.

נֶחֱת גִּדְדִּיָּה (Sal 65,11), 'sus arañazos, sus rasguños', son como los surcos que hace el que ara.

Recoge כְּזֶרַע גֵּד (Ex 16,31) y la cataloga como una (raíz) geminada por tener pataḥ, es 'cilantro'. [38:6-16]

גור גיר

R. Ya'āqob: וְיָגֵר אֲבָרְהָם (Ge 21,34); עַם לְבֹן גֵּרְתִּי (Is 11,6); וְגֵר זָאֵב עִם כְּבֹשׁ (Ge 32,5); וּמַעֲרַת, גְּרִי בֵּיתִי (Jb 19,15); מִתְגֹּרֵר עִמָּה (Ge 12,10); לְגֹר שָׁם (Is 16,4); בֶּךָ נִדְחִי (Ex 3,22), 'vecindad, residencia en el extranjero'.

Otra acepción: וְיָגֵר מוֹאֵב (Nu 22,3); הֵן גֹּר גֹּר גֹּר אֶפְסָס (Is 54,15); מִי גֵר אֶתָּךְ (Is 54,15); וְגֹרֵי (Sal 33,8); מִמֶּנּוּ גֹרֵי (De 1,17); לֹא תִגֹּרֵר מִפְּנֵי אִישׁ (Nu 32,27); לֹאִי כֵּסֶס אוֹיֵב אֶגֹּר (Je 6,26); מְגֹרִי אֶל חֶרֶב (Jb 19,29); גֹּרֵי לָקֶם מִפְּנֵי חֶרֶב (Sal 22,24); מִמֶּנּוּ (Pr 10,24); וּמִגֹּרֵתָם אֲבִיא לָהֶם (Is 66,4); מִגֹּרֵת רָשָׁע הִיא תְבוּאָתוֹ (Sal 34,5), 'temor, aprehensión, miedo'.

Idéntica a ésta es מְגֹרֵי מִסֻּבִּיב (La 2,22), 'invocaste a mis terrores de todas partes'.

Otra acepción: גֹּרֵי מִלְחָמוֹת (Pr 21,7); שֹׁד רָשָׁעִים יִגֹּרֵם (Ha 1,15); יִגְרְחוּ בְחֶרֶמוֹ (Sal 140,3); עַל דָּגָן וְתִירוֹשׁ יִתְגֹּרְרוּ (Os 7,14); גֹּרֵי וְיִצְפוּנוּ (Sal 56,7); גֹּרֵי וְיִצְפוּנוּ (Sal 59,4); גֹּרֵי עָלֵי עֵצִים, 'reunir, juntar'.

A partir de esta acepción, הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגֹרֶה (Ag 2,19), 'granero', el plural es הַמְּגֹרִים (Jl 1,17), 'graneros' en los que se reúne el cereal.

Puede que tenga esta acepción סֶעַר מִתְגֹּרֵר (Je 30,23), es decir, 'reunión' (= condensación).

Otra acepción: גֹּר אֶרֶיָּה (Ge 49,9); רִבְתָּה גֹרְיָה (Ez 19,2); אֶחָד מִגְרִיָּה (Ez 19,3); בְּדִי (Na 2,13), 'cachorro [40v] de león'.

Otra acepción: עַל גִּירָא (Da 5,5), 'cal'.

Otra acepción: פָּרַךְ נָחַל מֵעַם נָר (Jb 28,4), 'el río se salió de su cauce'. [40:2-40v:3]

Dijo R. Ya 'āqob que בָּגְלִיל בְּקֶדֶשׁ (Jos 20,7); גְּלִיל הַגּוֹיִם; (Is 8,23); אֶל הַגְּלִילָה הַקְּדֻמוֹנָה (Ez 47,8); גְּלִילוֹת הַפְּלִשְׁתִּים; (Jos 13,2); גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן (Jos 22,10), son 'las riberas de los ríos' que se riegan con norias y demás. [41v:12-14]

Dijo R. Ya'āqob que en חֶטֶת חֲטִים (Ju 6,11) es ‘almazara’, pues estaban alejados de la faena de la era y aventando ³⁴ [45] la espiga en la almazara para procurarse alimento. [44v:15-45:1]

R. Ya'āqob: וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ (Ex 2,19); וַתִּדְּלֶינָהּ (Ex 2,16); פִּי דְלִיַּתִּי (Sal 30,2), 'levantar, recoger'.

(2Re 12,10) וַיִּקַּב חֹר בְּדִלְתּוֹ (Pr 26,14) הַדִּלְתָּ תִּסּוּב עַל צִירָהּ (Ne 7,3) נְגִיפוֹ הַדִּלְתוֹת, 'puerta y puertas'.

דָּלִי שְׁקִים מַפְסֵחַ (Pr 26,7), ‘se trababan las piernas del cojo’, su sentido es ‘igual que no se alcan las piernas del cojo tampoco tiene provecho la sabiduría en boca de ignorantes’. [48v:7-13]

R. Ya'āqob: לְהָדִים הַגָּלִי (Sal 99,5); לְהָדִים הַגָּלִי (Is 66,1), 'sitio, lugar'. [52:7-8]

R. Ya'āqob: מְהוּמָה (Is 22,5); אֶת הַמְהוּמָה (De 28,20); וַיָּהֶם אֶת מַחְנֵה מִצְרָיִם (Ex 14,24); מְהוּמָה גְדֹלָה (De 7,23), 'turbación'.

אָרײַד בְּשִׁיחִי (Mi 2,12); תְּהִימָנָה מֵאֲדָם (1Re 1,45); וְתָהֶם הִקְרָהּ; (Rt 1,19) וְתָהֶם כָּל הָעִיר וְהֵימָה (Sal 55,3), 'retumbar, ruido, grito'. [52v:13-17]

R. Ya'aqob: המיה היא וסררת (Pr 7,11), 'inquieta, desobediente'.

SEFARAD, 69:2, julio-diciembre 2009, págs. 315-360. ISSN 00037-0894

בָּלֶם (1Re 1,41); הַקִּרְיָה הוֹמָה (Is 17,12); יְהִמְיוֹן (Sal 55,3); וְאַהֲמָה (Je 4,19); הוֹמָה לִי (Ez 7,16); הַמּוֹת (Is 22,2); עִיר הוֹמָה (Is 14,11); הַמּוֹת (Ge 17,4); יְתֵר הַהֲמוֹן (2Re 25,11); הַמּוֹן נָשִׁים (2Cr 11,23); הַמּוֹן (Da 11,11).

יַעַן הַמִּנְכֶם (Ez 5,7), 'vuestro hacin - miento'.

בְּרֵאשׁ הַמּוֹן (Pr 1,21), 'lugares de reunión'.

טוֹב מְעַט לְצַדִּיק מִהֲמוֹן הַשָּׁעִים רַבִּים (1Cr 29,16); כָּל הַהֲמוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר הָכִינוּ (Sal 37,16), su significado es 'fortunas enormes'.

וְיָמָה תִּהְמִי עָלַי (Sal 42,12); הַמּוֹ גוֹיִם (Sal 46,7); [54v] הַמּוֹ מְעִי לוֹ (Je 31,19); 'co - vulsión'.

יִהְמוּ כָכָלָב (Sal 59,7), 'aullarán'.

נִהְמָה בְּדָבָרִים כָּלֵנוּ (Is 59,11), 'rugido de oso'.

הַמּוֹן מִיָּם (Je 10,13), 'ruido de la lluvia'.

הַמּוֹן הָרִים (Je 3,23), 'la resonancia de las montañas', es el eco que se oye al rebotar la voz.

יְתֵר הָאֶמֶן (2Re 25,11), con 'alef, es una variante de הַמּוֹן. [54:10-54v:4]

- ז -

זַעַה

Dijo R. Ya 'āqob̄ que זַעַה לְזַעַה (De 28,25) es una variante de זַעַה (Is 28,19), es 'estremecerse, inquietarse'. [59v:5-7]

זַקֵּק

R. Ya 'āqob̄: זַקֵּק מְזַקֵּק (1Cr 29,4); זַקֵּקוֹ מְזַקֵּק לְאִידוֹ (Jb 36,27); וּמִקּוֹם לְזַהֵב זַקֵּקוֹ (Jb 28,1); זַקֵּק אֶתֶם (Mal 3,3); מְזַקֵּק שְׂבָעִתִּים (Sal 12,7); שְׂמֵרִים מְזַקֵּקִים (Is 25,6), 'purificar y limpiar la impureza'.

Otra acepción: רִתְקוֹ בְּזַקִּים (Na 3,10); מַלְכֵיהֶם בְּזַקִּים (Sal 149,8), 'grilletes, cadenas'. Ya se ha recogido con los de segunda radical débil. [60:6-10]

[זלזל]

זַלְזָלִים (Is 18,5). R. Ya 'āqob̄ interpretó 'ramas' y la recogió en זַרְזִיף אֶרֶץ (Sal 72,6). Dijo R. Hāy, que en paz descanse, que la lluvia cuando es intensa, se le denomina en nabateo זַרְזִיף. [61v:8-10]

- ח -

חַבָּא חֲבָא

R. Ya 'āqob̄: חַבָּא חֲבָא (2Cr 18,24); וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם (Ge 3,8); אֲשֶׁר יִתְחַבֵּא שָׁם (1Sa 23,23); חַבָּא חֲבָא (Cf. Jos 10,17); וַיִּתְחַבֵּא חֲבָא חֲבָא (Is 49,2); מִכָּל הַמְּחַבְּאִים (1Sa 23,23); חַבָּא חֲבָא (Is 26,20); חֲבָא חֲבָא (Ha 3,4), 'esconder y ocultarse'.

Otra acepción: חַבָּא חֲבָא (Le 6,14); חַבָּא חֲבָא (Le 2,15), 'sartén y sartén',³⁵ ya se ha recogido en חַבָּא חֲבָא. [61v:16-62:4]

³⁵ En el original וַיִּתְחַבֵּא חֲבָא חֲבָא, no he podido hallar un sinónimo como en el caso del árabe.

Lo que tenemos en חִלְדָּה וְכָל יְאֻצְרוֹתֶיהָ (Sal 10,8) es idéntico a (Cf. Je 17,3); el Nagid interpretó ‘compañía de los débiles’. [65:13-66:8]

חנן

R. Ya‘āqob: מִצָּא חֵן (Ge 6,8); וְיָתֵן חֵנוֹ (Ge 39,21); וְלָכֵן יְחַדָּה יִי לְחַנּוּכָם (Is 30,18); כִּי עַתָּה רְחוּם וְחֲנוּן יִי (Sal 102,16); וְאֵת עֶפְרָה יְחַנֵּנוּ (Sal 77,10); הַשִּׁבְחָה חֲנוּת אֵל (Sal 102,14); לְחַנּוּהָ (Sal 103,8); מִצָּאתִי חֵן (Ge 18,3), ‘misericordia, compasión, consideración’.

חֵנוֹ אֲבִיוֹ (Pr 14,31); חוֹנֵן דָּל (Pr 19,17); חֲנִנִי אֱלֹהִים (Ge 33,11); אֲשֶׁר חֵנוֹ יִי (Ge 33,5); וְתוֹרַתְךָ חֲנִנִי (Sal 119,29), ‘dar, entregar’.

חֲנִים (Is 52,3); לְחַפְּשֵׁי חֲנִים (Ex 21,2) se interpreta ‘gratis’, es decir, sin precio, *mem* está añadida (a la raíz).

שָׁנְאִי חֲנִים (Sal 35,19), ‘sin culpa’. (Pr 1,17); כִּי חֲנִים מְזַכֶּה הַרְשָׁתָּה (Jb 9,17); פָּצְעִי חֲנִים [74:3-10]

- ט -

טפף

R. Ya‘āqob: טַפְּפוּ נָשִׁים (Nu 32,26); טַפְּכֶם נָשִׁיכֶם (De 29,10); טַפְּפוּ (Est 3,13), ‘chiquillos’.

Otra acepción: הָלוּף וְטַפּוּף (Is 3,16), ‘pavoneo, meneo al caminar’. [85v:9-13]

[טרח]

בְּרִי יִטְרִיחַ עֲב (Jb 37,11), ‘con agua abundante se carga la nube’; en בְּרִי *bet* está prefijada, se deriva de טֵרַח y <en árabe> رِوَا es ‘agua abundante’. R. Ya‘āqob permite que *bet* en בְּרִי sea una radical, como הַבִּיאי הַבְּרִיָּה (2Sa 13,10), [86v] es ‘alimento’. [86:14-86v:1]

- י -

ידע

R. Ya‘āqob: יָדַע לְכַתֵּב (De 2,7); אֶחָדִי הוֹדִיעַ (Ge 41,39); וְיִשְׁעָתוֹ יִי הוֹדִיעַ (Sal 98,2); וְאֵת אֱלֹהֵי אֲבִיךָ יָדַע אֵת אֱלֹהֵי אֲבִיךָ (1Cr 28,9); וְהַנְּעָרִים יוֹדְעָתִי (1Sa 21,4); וְאֵם לֹא אֵדְעָה (Ge 18,21); לְדַעְתּוֹ מָאוֹס בָּרַע (Pr 1,2); כִּי מְלָאָה הָאֶרֶץ דָּעָה אֵת יִי (Is 11,9); וְלֹא נֹדַע מִי (Is 11,9); הָכֵחוּ (De 21,1); אֱלֹוֹי אֶתְנוּדַע (Nu 12,6); גַּם בְּמַדְעָךְ (Qo 10,20), su verdadero significado es ‘saber, conocer’.

וְלֹא יוֹדַע עוֹל בִּשְׁתָּה (So 3,5), es decir, ‘no le avergüenza el ridículo’.

וְלֹא יָדַע בְּשִׁבְכָה (Ge 19,33); הַמַּעֲתִיק הָרִים וְלֹא יָדַעוּ (Jb 9,5); שׁוֹאָה לֹא תִדְעִי (Is 47,11); וְלֹא אֵדַע שְׂכוֹל (Is 17,8), [89v] la falta de percepción.

וְתִדְעָה (Sal 32,5), ‘te declaro’.

וְגַם בְּמַדְעָךְ מְלָךְ (Qo 10,20), ‘en tu pensamiento’.

וְאֵלֶּי אֶתְנוּדַע (Nu 12,6); וְאֲשֶׁר יָדַעוּ יִי (De 34,10), todas son ‘revelación’.

וְלֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם (Ex 6,3), ‘no les revelé, no les mostré’; idéntica a ésta es וְלֹא נִשְׁמַע וְלֹא נִשְׁמַע (1Sa 22,6), es decir, que se había mostrado y no se ocultaba.

El significado de יָדַעְתִּיךָ בִּשְׁמִי (Ex 33,12) y de נִשְׁמַעְתִּיךָ בִּשְׁמִי (Ex 33,17) es ‘exalté tu nombre, divulgué tu mención’.

וְלֹא יָדַעְתִּי (Jos 2,4), ‘sin mi permiso’.

‘familiar, pariente’. בעז מדעתנו; (Rt 3,2) (Pr 7,4) ומדע לבינה תקרא; (Rt 2,1) וילנעמי מדע לאישה.

Otra acepción: וַיִּדַּע בָּהֶם (Ju 8,16); וַיִּקְרַב כְּסִילִים תִּדּוּעַ (Pr 14,33), ‘golpe, castigo’ y como ésta es לְמוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוּדַע (Sal 90,12), es decir, igual que la duración de nuestras breves vidas sea tu infortunio y castigo para con nosotros breve.

וידע אלמנותיו (Ez 19,7), es decir, ‘destrozó su alcázar’. [89:9-89v:16]

R. Ya'āqob recoge **נֶאֱמַר עַם** (Is 33,19) en la letra *nūn* y la traduce en la letra *lām*, en **לֵאמֹר** (Sal 114,1), es decir, ‘pueblo que habla otra lengua’. [94:1-3]

R. Ya'āqob: הַצִּיתוֹ עֲבָדֶיךָ (Is 33,12); בָּאֵשׁ יִצְתּוּ (Is 9,17); וְתִצֵּת בְּסִבְכֵי הַיַּעַר (Is 9,17); וְנִצְתָה חֲמָתִי (Ez 21,3); הַנְּנִי מַצִּית בָּךְ (2Sa 14,30); וְהַצִּיתִּיהָ בָאֵשׁ וַיִּצְתּוּ עֲבָדֶי אֲבִשָׁלוֹם (2Re 22,17), 'quemar y prender fuego, abrasar'.

A partir de esta acepción aparece con la tercera radical débil אֶצִיְתָהּ יָחַד (Is 27,4).
[96:9-15]

R. Ya'āqob: תִּיקָר נָא נִפְשִׁי (Is 43,4) מֵאֲשֶׁר יִקְרָתָּ בְּעֵינַי (1Sa 26,21); אֲשֶׁר יִקְרָה נִפְשִׁי (2Re 1,13); אָבוּ יִקְרָה; (Ez 27,22); הָקָר בְּרִלָּךְ; (Pr 25,17); אֹזְקִיר אֲנוֹשׁ מִפֶּן; (Sal 49,9) וְיִקְרַע פְּדִיּוֹן; (Is 13,12); אֹזְקִיר לִי אֶפְרַיִם; (Je 31,20); אֶדֶר הִזְקִיר; (Za 11,13); וְשִׁשְׁן וִיקִיר; (Is 28,16); פָּנֵת יִקְרָת; (Est 8,16); חֲפֹץ בִּיקִיר; (Est 6,6), 'ser precioso'.

Se decía [97] para arrancar el honor אָפּער יקרתי מעליהם (Za 11,13) y está recogido junto con los antónimos בנות מלכים ביקריות (Sal 45.10), ‘tus siervas’. [96v:13-97:2]

Dijo R. Ya'āqob: יָרָעָה יְהוָה (Is 15,4) es 'alboroto, ruido'; puede que sea afín a la voz árabe para 'miedoso' رَاعٍ (piadoso).

Otra acepción: אֶל יָרַע בְּעֵינָיִךְ (De 28,56); תָּרַע עֵינָהּ (Jb 20,26); יָרַע שְׂרִיד בְּאֶהָלוֹ (Ge 21,12); וְלֹא יָרַע לְבָבָךְ (De 15,10); מְדוּעַ לֹא יָרְעוּ פָּנַי (Ne 2,3), ‘fealdad’; es una variante de טוֹב וְרַע (Ge 2,10).

Otra acepción: הָרִיעָה (Ex 26,2); נֹטָה שְׁמַיִם בְּהִרְעָה (Sal 104,2); יָרִיעַת עֲזִים (Ex 26,7); כִּירְעוֹת שְׁלֵמָה (Ca 1,5), 'tiras y tira (pieza)'. [98:9-15]

ירש

R. Ya'āqob: וְיִרְשֶׁתָּ אֶת הָאָרֶץ (Is 63,18); יִרְשׁוּ עִם קִדְשֶׁךָ (Je 49,2); וְיִרְשׁוּ יִשְׂרָאֵל אֶת יִרְשִׁי (R. Ya'āqob: De 6,18); הָרֶצְחֶת וְגַם יִרְשֶׁתָּ (1Re 21,19); לֹא יִירָשֶׁךָ זֶה (Ge 15,4); הוּא יִירָשֶׁךָ (Ge 15,4); מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב (De 33,4); מוֹרְשׁ קָפֹד (Is 14,23); אֲדוֹם יִרְשָׁה (Nu 24,18), 'heredad y herencia'.

וְתוֹרִישֶׁנִּי עוֹנוֹת נְעוּרִי (Jb 13,26), 'me añades'.

מוֹרְשֵׁי לִבִּי (Jb 17,11), 'los vasos del corazón'; el autor del *Šiḥāḥ* menciona que los vasos del corazón son las venas de las que cuelga el corazón³⁶.

Otra acepción: וְהוֹרֶשְׁתָּם אֶת הָעִיר (Jos 8,7); וְהוֹרֶשְׁתָּם וְהָאֲבֹדֹתָם (Nu 33,55); וְאִם לֹא תוֹרִישׁוּ (Jos 13,6); אֲנֹכִי אֹרִישׁוּ (Ex 15,9); תוֹרִישְׁמוּ יָדִי (De 9,3); לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם (Za 9,4); הִנֵּה אֲדֹנִי יוֹרֶשְׁנָה (Nu 14,12); וְאֹרֶשְׁנוּ (Ex 34,24); אֹרִישׁ גּוֹיִם (De 4,38); יִרְשׁ הַצֶּלֶל (De 28,42); מוֹרֶשׁ אוֹתָם [99] (De 18,12); אֵיכָה אוֹכַל לְהוֹרִישׁוּ (De 7,17); 'separar, cortar, erradicar'.

Otra acepción: וְפֹן אֲנֹרֶשׁ וְנִגְבֹּתִי (Ge 45,11); פֶּן תִּנְרֶשׁ אֶתָּה (1Sa 2,7); מוֹרֶשׁ וּמַעֲשִׂיר (Pr 30,9), es 'pobreza'; variante de רָשׁוּ וְרָעִבוּ (Sal 34,11) y de יִשְׁבַּע רִישׁ (Pr 28,19).

Otra acepción: הַתִּירוֹשׁ בְּאֶשְׁכּוֹל (Os 4,11); וְיִנֵּן וְתִירוֹשׁ (De 28,51); תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר (De 14,23); תִּירוֹשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ (De 65,8); 'mosto'. [98v:8-99:5]

ישר

R. Ya'āqob: וְיִשְׁרְנָה הַפְּרוֹת (Ju 14,4); יִשְׂרָה בְּעֵינֵי (2Sa 17,4); וְיִישַׁר הַדָּבָר (1Sa 6,12); פְּקוּדֵי מִישְׁרִים אֶהְבֹּד (Pr 11,5); תִּישַׁר דְּרָכּוֹ [100] (Is 45,2); וְהִדּוּרִים אֲיִשָּׁר (Sal 119,128); כָּל יִשְׁרֹתִי (Ca 1,4); נִיְהִי בִישְׁרוֹן מְלָךְ (De 33,5), 'rectitud, lo justo y rectificación'. [99v:16-100:2]

יתר

R. Ya'āqob: וְיִתְרֶת הַכֶּבֶד (1Sa 15,15); וְאֶת הַיִּתְרֵי הַחֲרָמָנוּ (Is 1,9); הוֹתִיר לְנוּ שְׂרִיד (Le 9,19); וְנוֹתְרָה (Rt 2,14); וְתִשְׁבַּע וְתִתֵּר (Ge 49,4); פָּחוּ בְּפִיִּם אֶל תוֹתֵר (De 28,11); וְהוֹתֵרְךָ יִי לְטוֹבָה (Ex 10,5); יִתֵּר הַפִּלְטָה (Qo 7,16); וְאֵל תִּתְחַבֵּם יוֹתֵר (1Re 19,10); וְאֹתֵר אֲנִי (Is 1,8); בֵּית צִיּוֹן (Is 15,7); עַל כֵּן יִתְרָה עֲשָׂה (Ge 49,3); יִתֵּר שְׂאֵת וְיִתֵּר עוֹ (Pr 17,7); שְׂפֹת יִתֵּר (Jb 39,8), 'excedente, resto y dejar (resto)'.

Otra acepción muy próxima a ésta: וְיִתֵּר לְרָאִי הַשָּׁמַשׁ (Qo 7,11); כִּי מֵה יוֹתֵר לְחֶכֶם מֶן (Qo 2,13); כִּי תִתְרוֹן הָאוֹר (Qo 2,13); שֵׁשׁ יִתְרוֹן (Qo 1,3); מֵה יִתְרוֹן לְאֲדָם (Qo 6,8); הַבְּסִיל וְאֵין (Qo 2,11), 'virtud y exceso'.

Otra acepción: כִּי יִתְרִי פִתַּח וְיִעֲנִי (Sal 11,2); כּוֹנֵנוּ חֲצֹם עַל יִתֵּר (Ju 16,7); יִתְרִים לַחִים (Jb 30,11); הָאֲרִיכִי מִיִּתְרִיךָ (Cf. Is 33,20); וְכָל מִיִּתְרִי בֵּל יִתְקֹוּ (Sal 21,13); בְּמִיתְרִיךָ תִּכְוֶן (Is 54,2); וְאֶת מִיִּתְרֵיהֶם (Ex 35,18); [100v] 'estaca de tienda y estacas, cuerdas del arco'. [100:7-100v:1]

- כ -

כס

עַל כֶּס נִהָ (Ex 17,16), según R. Ya'āqob es trilitera y es 'cátedra'. [107v:15]

³⁶ AL-GAWHARĪ, *Tāğ al-luġa wa-ṣiḥāḥ al-'arabiyya*, vol. III, pág. 1166.

- ל -

[לוע]

וְשָׁמַתְּ שִׁבְיוֹ בְּלֶעָד (Pr 23,2); R. Ya'āqob la tradujo 'en tu garganta'. [116v:4-5]

- מ -

[מסד]

Dijo R. Ya'āqob que a partir de la acepción 'mezcla' es una metáfora del nombre del vaso en el que se mezcla, וְהַמְמִלָּאִים לְמִנִּי מִמָּסָד (Is 65,11). [130v:9-11]

מק

R. Ya'āqob: וְנִמְקוּ כָּל צֶבֶא הַשָּׂמִים (Is 34,4); וְנִמְקוּ חֲבוּרָתִי (Sal 38,6); וְנִמְקוּתָם בַּפְּנִיכֶם (Le 26,39); וְנִמְקוּ בְּעוֹנֶם (Za 14,12); וְלִשְׁוֹנוֹ תִּמְקַ בְּפִיָּהֶם (Za 14,12); וְעִינֵי תִּמְקַנָּה (Cf. Ez 24,23); וְכִּמְקַ יְהִיָּה (Is 3,24); מִקְ יְהִיָּה (Za 14,12); הַמֶּק בְּשָׂרוֹ (Ez 33,10); וְכִּם אֲנַחְנוּ נִמְקִים (Is 5,24), es 'conversión, alteración' que se produce en el estado original del objeto calificado cuando está נִמְק. [132v:8-12]

מרד

R. Ya'āqob: הַמּוֹרְדִים אֲשֶׁר מָרְדוּ (Da 9,5); הַרְשָׁעֲנוּ וּמָרְדְּנוּ [133v] (Nu 14,9); אֵד בִּי אֶל תִּמְרָדוֹ (R. Ya'āqob: וְאֵתְנוּ אֶל תִּמְרָדוֹ (Is 22,22); אִם בְּמָרְדָּא בְּמַעַל (Jb 24,13); הִיּוּ בְּמָרְדֵי אֹר (Ez 2,3); בִּי הִמָּה (Jos 22,19); בֶּן נַעֲוֹת הַמְּרָדוֹת (1Sa 20,36), 'rebeldía, oposición'.

Se ha dicho que נַעֲוִים מְרָדִים (Is 58,7); וְיָמִי עֲנִיָּה וּמְרָדִיָּה (La 1,7); וְיָמִי עֲנִיָּה וּמְרָדִיָּה (La 3,19) son de esta raíz con el sentido de 'endeblez, bajeza', siendo de segunda radical débil, de אָרִיד בְּשִׁיחִי (Sal 55,3), 'sufro',³⁸ es inquietud. [133:17-133v:6]

מרה

R. Ya'āqob: כִּי מָרָה אֶת פִּי יִי (Is 63,10); וְהִמָּה מָרוּ וְעָצְבוּ (Is 1,20); וְאִם תִּמְאָנוּ וּמְרִיתָם (Cf. 1Re 13,26); כִּי מָרוּ מְרִיתִי (La 1,18); כִּי פִּיהוּ מְרִיתִי (Nu 20,24); עַל אֲשֶׁר מְרִיתָם (De 21,18); סוֹכֵר וּמוֹרָה (La 3,42); פִּשְׁעָנוּ וּמְרִינוּ (Nu 20,10); שָׁמְעוּ נָא הַמְּרִים (Ez 12,2), 'oposición, rebeldía'.

Otra acepción: כִּי רָאָה יִי אֶת עֲנִי יִשְׂרָאֵל מְרָה מָאֵד (2Re 14,26), 'desgraciado, amargado'. [133v:7-12]

משש

R. Ya'āqob: וְנִגְשׁ יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשָׁהוּ (Ge 27,22); אֲוִלִי יִמְשָׁנִי אָבִי (Ge 27,12); וַיִּמְשָׁחוּ חֶשֶׁד (De 28,29); כָּאֲשֶׁר יִמְשָׁח הָעוֹר (Ge 31,37); כִּי מִשְׁשָׁתָּ אֶת כָּל כְּלִי (De 28,29); בְּצִהְרִים (Jb 12,25); גִּשָּׁה נָא וַאֲמַשְׁדָּ (Ge 27,21) aunque ha eliminado la reduplicación, [134v] todas significan 'tentar y palpar'. [134:13-134v:1]

משה

R. Ya'āqob: יִמְשָׁנִי מִמִּים רַבִּים (2Sa 22,17), 'arrestre'. (Ex 2,10); כִּי מִן הַמִּים מְשִׁיתָהוּ (R. Ya'āqob: 'arrastre'.

³⁸ En el original أجزو 'paso' y Cf. Ferrara 'adoloría'.

Otra acepción: שש וּמְשִׁי (Ez 16,13); וְאַכְסָף מְשִׁי (Ez 16,10), un tipo de seda. [134v:1-3]

מתי

R. Ya'āqob: מתי (Jb 7,4); מתי אָקוֹם (Am 8,5); מתי יַעֲבֹר הַחֹדֶשׁ (Ex 8,5); לְמַתִּי אֶעֱתִיר לָךְ (R. Ya'āqob: מתי יָמוֹת (Sal 41,6); תְּנַחֲמֵנִי (Sal 119,82); מתי יָמוֹת (Sal 41,6). Partícula interrogativa; en árabe significa 'cuándo' (מָתַי). [135v:12-15]

- נ -

נדח

R. Ya'āqob: וְנִדְחָה יָדוֹ בְּגִרְזָן (De 19,5); וְנִדְחָה יָדוֹ בְּגִרְזָן (2Sa 14,14); לְבִלְתִּי יִדָּח מִמֶּנּוּ נִדָּח (De 20,19); וְתִשְׁזָה נִדְחָה מִמֶּנּוּ (Jb 6,13); אֶת שְׁנֵי נִדְחִים (De 22,1); וְהִנְדָּחָה אֶקְבֹּץ (So 3,19); מִשְׁאוֹת שָׁוָא וּמִדּוּחִים (La 2,14), es 'extravío, dispersión, separación'. [139v:3-7]

נוה con *he'* explícita

וְיָנְחוּ (Ez 7,11). R. Ya'āqob la tradujo 'no hay en ellos penitencia', idéntico a וְיָנְחוּ (1Sa 7,2), es decir, 'hicieron penitencia'. [141]

Dijo que וְנִשְׁאַר אֶלֶיךָ בְּנִיָּהֶם קִינָה (Ez 27,32) puede ser una variante de נוה, como si dijese וְנִשְׁאַר אֶלֶיךָ בְּנִיָּהֶם קִינָה, es decir, 'en su patria'. [140v:16-141:3]

- ס -

סור

R. Ya'āqob: סָרַר יִשְׁכָּאֵל (Os 4,16); וְאֵף סוֹרְרִים לְשָׁפֹן יָהּ אֱלֹהִים (Sal 68,19); בֶּן סוֹרֵר (De 21,18); הוּא בְּנִים סוֹרְרִים (Is 30,1); סָר וְזָעַף (Os 4,16); כִּי כָפְרָה סֹרְרָה (1Re 20,43); סוֹרְרִים (Is 1,23); כִּי דָבַר סָרָה (De 13,6), 'rebeldía, desobediencia'.

Con esta acepción pero de segunda radical débil se ha recogido en סור. [167:1-6]

- פ -

פור

R. Ya'āqob: וְהָפַר בְּרִית (Ex 17,15); וְהָפַר בְּעֶסֶד עֲמֻנוֹ (Sal 33,10); וְהָפַר בְּרִית (Nu 13,30); וְהָפַר בְּרִית (Le 26,15); וְהָפַר בְּרִית (Je 33,21), es 'cesación, anulación'.

A partir de ésta: וְתִפָּר הָאֲבִינָה (Qo 12,5), 'y se anula el deseo', refiriéndose al apetito sexual.

וְתִפָּר הָאֲבִינָה (Is 24,19); וְתִפָּר הָאֲבִינָה (Sal 74,13); וְתִפָּר הָאֲבִינָה (Jb 16,12), 'romper, quebrar'.

Otra acepción: [198v] וְתִפָּר הָאֲבִינָה (Est 3,7); וְתִפָּר הָאֲבִינָה (Est 9,26), es 'suerte'.

Otra acepción: וְתִפָּר הָאֲבִינָה (Is 63,3), es 'lagar'; el *targum* de וְתִפָּר הָאֲבִינָה (Ag 2,16) es וְתִפָּר הָאֲבִינָה y son 'odres'. [198:11-198v:3]

פז

R. Ya'āqob: ר'אשו כְּתָם פִּז (Ca 5,11); ימפִּז רב (Jb 28,17); כְּלִי פִז (Sal 21,4); עֲטָרַת פִּז (Sal 21,4); זָהָב מוֹפִז (1Re 10,18), 'oro de alta pureza'. פִּז es idéntico a זָהָב aunque es más puro y mejor que éste <último> demostrándolo que primero dice מוֹפִז (1Re 10,18) y en la segunda versión טָהוֹר זָהָב (2Cr 9,17); su *targum* es טָבָא דְהָבָא.

Otra acepción: וַיִּפְּזוּ זְרָעֵי יָדָיו (Ge 49,24), 'y se fortalecieron sus brazos'.

מִפִּזּוֹ וּמִכְרַכּוֹ (2Sa 6,16), es decir, 'ceñido, reforzado'. [198v:11-16]

פנה

R. Ya'āqob: וּפְנִיתִי אֵלֵיכֶם (Le 26,9; Ez 36,9); כִּי פָנוּ אֵלֵי עֶרְךָ (Je 2,27); אֶל כָּל אֲשֶׁר יִפְנֶה יִרְשָׁע (Ex 24,49); וְאֶפְנֶה עַל גְּמִי (Ge 40,7); מִדּוֹעַ פְּנִיכֶם רָעִים (Cf. 1Sa 14,47); [202v] מִפְּנֶה צְפוֹנָהוּ (Cf. Ez 32,15); וַיִּפְּן זָנָב אֶל זָנָב (Ju 15,4); הִפְנֶה עֶרְךָ מוֹאֵב (Je 48,39); הִפְנֶה אֶל פְּנִים (Ge 32,31, etc.); אֶל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלֹלִים (Le 19,4); פָּנוּ וְסָעוּ לָכֶם (Nu 14,25; De 1,7), su verdadero significado es 'dirección y orientación'.

דְּבַר דְּבַר עַל אֶפְנִי (Pr 25,11), 'según su forma esperada y verdadera'.

Es una metáfora de la consideración: וַיִּפְּן כֹּה נֹכַח (Ex 2,12); לֹא הִפְנוּ אֲבוֹת עַל בְּנִים (Cf. Je 47,3); אֶל תִּפְּנוּ אֶל מִנְחָתָם; פָּנָה אֵלֵי וְחַנְּנִי (Sal 25,16); פָּנָה אֶל תְּפִלַּת הָעָרָעָר (Sal 102,18); פָּנָה אֶל תְּפִלַּת הָעָרָעָר (Nu 16,15).

Es una metáfora de la ira: פָּנִי יִי חֲלָקָם (Sal 34,17); פָּנִי יִי בָעֲשֵׂי רָע (La 4,16); וּפְנִיָּה לֹא (1Sa 1,18).

En פְּנוֹת בֹּקֶר (cf. Ez 14,27; Sal 46,6) es una metáfora de la orientación al amanecer.

פְּנוֹת קָדִים (Ez 43,17), 'dirección a oriente'.

מִלְפָּנֶי (Ex 23,21); הִשְׁמַר מִפְּנֵי (De 7,21); לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם; מִפְּנֵי שָׂרֵי גְבֻרָתִי (Ge 16,8); אֶדּוֹן (Sal 97,5 y 114,7): 'a causa de, por motivo de'.

בְּרִכְךָ (Jb 1,11), 'en tu presencia'.

עַל פְּנֵי תַרְחַח (Ge 11,48), 'en su presencia', es decir, durante su vida.

לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יוֹן שָׁמוֹ (Sal 72,17), es decir, 'mientras dure el sol'.

לִפְנֵי בֵּת בְּלִיעַל (1Sa 1,17), 'como los depravados'.

Otra acepción: בֵּת מְלֶךְ פְּנִימָה (1Re 6,29); מִלְפָּנִים וְלִחְיוֹנוֹ (1Re 6,17); הוּא הִהְיָל לִפְנֵי (1Re 45,14); הִחְצַר הַפְּנִימִית (1Re 6,27, etc.); לִפְנִימָה לְשָׁעַר (Ez 40,17); הַבֵּית הַפְּנִימִי (1Re 6,36, etc.), es 'el interior, dentro'.

Otra acepción: וַאֲנֹכִי פְּנִיתִי הַבֵּית (Mal 3,1); וּפְנֶה דְרֹךְ לִפְנֵי [203] (So 3,15); וּפְנֹ וְאֶת הַבֵּית (Le 14,36); וּפְנֹ אֶת הַבֵּית (Is 40,3); וּפְנֹ סִלּוֹ פְּנֵי דְרֹךְ (Is 57,14); וּפְנֹ אֶת הַבֵּית (Le 14,36), 'purificación, aislamiento'. [202:15-203:3]

פתת

R. Ya'āqob: וְעַל פֶּת לָחֶם (Pr 28,22); טוֹב פֶּת חֲרֹבָה (Pr 17,1); וְאֶכֶל פֶּתִי לְבָדִי (Jb 31,17); פֶּתֶךָ (Ez 13,19), es 'desmenuzar y desmigajar'.

אֶל תִּהְיֶה עַד בִּרְעָדָךְ וְהַפְתִּיתָ בְּשִׁפְתֶיךָ (Cf. Pr 24,28), quiere decir, cuando le trata con i - justicia y da falso testimonio en su contra es como si le rompiese y desmenuzase. [209v:15-210:3]

פתה

R. Ya'āqob: ופתה תמית קנאה (Jb 31,27); ויפת בסתר לבי (De 11,16); פן יפתה לבבכם (R. Ya'āqob 5,2); ותאהבו (Sal 19,8); מחכימת פתי (Pr 14,15); פתי יאמין לכל דבר (Os 7,11); כיונה פותה (Pr 1,22); פתי (Jb 31,9); אם נפתה לבי על אשה (Mal 3,1); ופתאם יבוא אל היכלו (Pr 1,22); פתי מי יפתה את אחאב (Ex 22,15); כי יפתה איש (Cf. Ez 14,9); פתייתי את הנביאים (Je 20,7); ואפת אם יפתוך חטאים אל תבא (1Re 22,21); אני אפתנו (1Re 22,22); תפתה וגם תוכל (1Re 22,20); (2Sa 3,25); כי לפתך בא (Ju 14,15); פתי את אישך (Sal 78,36); ויפתוהו בפייהם (Pr 1,10); פתייות ובל ידעה מה (Je 20,10); אולי יפתה (Pr 25,15); יפתה קצין (Os 2,16); הנה אנכי מפתיה (Pr 9,13), es 'descuido y despiste'.

Otra acepción: יפת אלהים ליפת (Ge 9,27), 'Dios ensanche a Jafet'.

Otra acepción: והפתות לדלתות הבית (1Re 7,50), son los 'pedestales' que hay bajo los quicios de las puertas.

יפתהו יערה (Is 3,17), metonimia de las pudendas. [210:3-15]

5. EDICIÓN DE MUESTRAS SELECCIONADAS DEL MANUSCRITO FIRK. I 77

חרף אלאף

[אבה]

ר' יעקב ולא אבה יי; וישראל לא אבה לי; לא / אבו שמוע; אם יפתוך חטאים אל תבוא, / חסיקהתה כלהא אלא {ר} אדה. וקד יכון אבי יבחן / איוב {מנה}. ומעני אכר אביון; אביונים, מסכין / ומסאכין. ואסם אלפקר למי אבוי וקיל אלעויל. [1v:12-16]

[אבר]

ר' יעקב שמעון אלי אבירי לב, אשתוללו אבירי / לב, הם אלק[אסין אלקלב. [3:1-2]

אגל

[אגלי טל]. ר' יעקב לס יתרגם הזה אללפטה בל / קאל אנהא מן כגלי היס. [3:5-7]

[אוב]

ר' יעקב קאל ואסתעיר לצעף / [אלצות והיה כאוב מאר] קולך. והדא דליל עלי אן צות / [אל]אוב [צעף. קאל גאמע] הדא אלכתאב קד ראית ר' / משה בן מימון דכר פי ספר מן דע מעשה האוב והו ידל / עלי מא דכרה ר' יעקב מן כון אלאוב צות צעף. [5:1-5]

אור

ר' יעקב תאות ענוים; מאויי רשע; בכל אות / נפשך; אוה למושב לו; ויתאוה דוד; כי אותיה, תרג' / [אלשהוה ואלתמ]ני. [ומע] אכר נאוה קדש; נאוה תהלה; לא / נאוה לנבל שפת יתר; שחורה אני ונאורה; ומדברך נאוה; / מה נאוו לחייך בתורים; תאות אדם חסדו; הנאוה והמעונגה, / אלחסן ואלגמאל. ומע' אכר והתאותים לכס; עד תאות גבעות / עולם, חד ורסם. [5:9-15]

אום

ראש אומות; שנים עשר נשיאים לאומותם; / שבחוהו כל האומים. ופי אלסריאני כל עם אומה ולשן. / תרג' ר' יעקב אמה ואמם והי ענדה מן דואת אלמתליו. [5v:4-6]

[אזל]

ר' יעקב ודן ויון מאוזל; מה תזיל מאד, פי מע' אלספר. [7:5]

אזן

ר' יעקב ולא האזין אליכם; האזינו השמים; / הזיני ארץ; ואזן וחקר; האזנה אמרתי; הטה / יי
אזנך; יאזין זאת, אלאצגא ואלסמע. און משמוע; / און שומעת; ויקרא באזניהם, און ואדאן. ומע'
/ אכר במאזנים לעלות; מאזני צדק, מיזאן ומואזין. / וקד יכון ואזן וחקר מנה. על אזנך, פסרהא /
צאחב אגרון אלאנתך. [7:6-11]

אזר

ר' יעקב אזרו חיל; ואתה תאזור מתניך; אזר [ב7] נא כגבר חלציד; ואזור עור אזור במתניו; אאזרך
/ ולא ידעתני; ותאזרני חיל; נאזר בגבורה; עז / התאזור; התאזור וחוטו; כאשר ידבק האזור; /
והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו, אל / חזאם ואלאסתחזאם ואכתרה אסתעארה פי
אלקוה / ואלשדה וכאנה מנאנס ללמיזר ואלאזר פי אלערבי. / ואמא ותזרני חיל למלח, אצלה זרה
וקאלו ארחי / ורבעי זרית וקד יכון לזה פי ותאזרני חיל. ומע' / אכר מאזרי זיקות, אשעאל אלנאר פי
מעובזיקות / בערתם. [7:16-7v:1-10]

אחד

ר' יעקב אל המחנה האחת; שנה אחת; ויקח אחת / מצלעותיו, אצלהא אחדת חופת אלדאל
אסתכפא {פא} / וקד חוף מן אלמדכר מן ועשה אח מאחד אלדאל / איצא. [8:1-5]

[אחר]

קאל ר' יעקב ואלדי / ענדנא פי ירבו עצבותם אחר מהרו, אן תקדירה / אַל אַל אחר מהרו פידעו
עליהם אן תכתר אוצאבהם / למא סארעוא אלי עבאדה אַל אחר. [9:2-5]

אכן

ר' יעקב אכן יש יי; אכן נודע הדבר; אכן / לשקר ישבעו, חרף מעני ומענאה אלתחקיק ואלתתבית.
[12:2-3]

[אמר]

ר' יעקב ויאמר אלהים; אומר / אל אלוה; יאמרו גאולי יי; ומאמר אסתר; מאמר / המלך, חקיקתהא
אלקול. [15v:15-17]

[אן]

ר' יעקב יגעל אתה / ואת מן הדא אלאצל ונון אן מנדגמא פי אלתא / ואלתא ואלהא פי אתה למסאבה
אלמדכר וקד / [טהר] נון אן פי צמיר אלמתכלם ען נפסה אני / [ואלא] צל אטהאר אלנון כמה טהרת
פי אלסריאני / אנת מלכא. [16:9-14]

אפף

ר' יעקב כי אפפו עלי; אפפוני / חבלי מות, אחדקת בי³⁹. [18:12-13]

³⁹ *Lege* אחדקת. El punto de אחדקת es por hipercorrección, para este fenómeno véase F. CORRIENTE, *A Grammatical Sketch of the Spanish Arabic Dialect Bundle* (Madrid 1977), págs. 37-38 y J. BLAU, *Diqduq ha-'arabī ha-yēhūdī šel yeme ha-benayim* (Jerusalem 1995), pág. 286,

אפד

ר' יעקב / בחשב האפוד; אפוד בד; ואת אפודת מסכת / זהבך; וחשב אפודתו, תפסי אלצדרה. ואפדת / לו, ותשדה יתחזמה עלי אלצדר. ומן ה'א אל / אצל ענדנא אהלי אפדנו, אלפסטאט. [18:13-17]

אפל

ר' יעקב מדבר באפל יהלוד; ותופע / כמו אפל; ואפלה מנדח; באפלות נהלך; וישם / מאפל; ארץ מאפליה, [חקיקתהא אלטלמה] / אלשדידה. ודכר אסם אללה פי מאפליה, [אלתעטיים] / ואלתפכיים. כי אפילות הנה, גאיבה ותקול אל / ערב אפל אלשי א'א גאב. [18v:8-13]

ארב

ר' יעקב וארב / לו; ארבו לנפשי; במדבר ארבו לנו; יארוב במסתר; / נארבה לדס; ארב דס; אורבים; מארבים; וירב / בנחל; ותבוא חיה במו ארב; אל המארב; מהאורב; הסב / את המארב; במארב חצרים; עם ארבות ידיו, / מענאהא כמין וכמון ומכמן. וקיל אן אלאף פי ארבות / ידיו מזידה עלי רבות אלצואב ענדנא כונה מכאמן / מן ארב. אל ארבותיהם; וארבות השמים; וכעשן / מארובה, כוא ורואון. ואסתעיר לגאר אלעין וחשכו / הרואות בארובות. [20:7-16]

ארם

ר' יעקב כי ארמון נוטש; ארמנות בן / הדד; ואכלה ארמנותיה, קצר וקצור. לגה פי / וידע אלמנותיו, וקד אבדלת אלף ארמון בהא פי / ההרמונה. [21:6-9]

אשש

ר' יעקב אש / תוקד; ואשם לא תכבה; באור אשכס, אלנאר. [21b] ואסתעיר פי אלשדאיד כי תלך [במו אש לא תכ]וה; / באנו באש ובמים. ופי אלשר כי אש [יצאה מחשב]ון; / תצא אש מאבימלך. ופי אלגצב ואש [מפיו; כי] / אש קדחה באפי. ואלצואעק ואש יצאה [מאת] / יי; גפרית ואש. ופי אלשי אלואצח אשדת למו. / וסמית אלקראבין למו ידכלהא מן אלאחראק / על אשי יי; זה האשה; מאשי. ומע' אכר ואשישה / אחת; סמכוני באשיות; אשישי ענבים, אניה / ואואני כמר. ומע' אכר לאשישי קיר חרשת, אל / אנגאד ואלאקויא. והתאששו, תאססו פי אל[טאקה] / ותאידו פי אל[תקוי]. [21:16-21v:11]

[אשם]

ר' יעקב מה האשם; אשר השיבו פלשתים אשם, אלהדיה. / תאשם שומרון; למען יחרבו ויאשמו; והאדמה / לא תשם; גם עדרי הצאן נאשמו; ותשם ארץ, / אלכלא ואלקפ'ר.⁴⁰ ומן ה'א אלמעני מן דואת אליא / והבמות תישמנה; על פני הישימון; בשימון דרך; / ילל ישמון, אלכלואת ואלקפאר ולעל באשמנים מן / ה'א אלמעני. [22:6-12]

אשר

ר' יעקב חרף מעני וקד / חדפוא מנה אלאף ואלרא ותרכוא אלשין ואלצקוהא / עלי אללפט שאהבה

suplemento a §15.2.

⁴⁰ En el original alguien ha vocalizado la segunda radical de ואלקפ'ר donde corresponde ואלקפ'ר.

נפשי; שחולת אהבה אני; [22] עד שקמתי, ומענאחא אלדי. והי עלי אל / ואחד אלמדכר מתל האיש אשר יכנו; אשר אתה / מבקש. ואלדין והי עלי אלגמאעה אלמדכרין מתל / והאנשים אשר שלח משה; אשר הלכו אתי. / ואלתי והי עלי אלואחדה אלמונתה אשר לא אורשה. / ואלתין והי עלי אלגמע אלמונת אשר נשא לבן אותי. / ומעי אכר אשרי האיש; קמו בניה ויאשרוה; / מאשריך מתעים; ותומכיה מאושר; אשרי / תמימי דרך; ומאושריו מבולעים, גבטה ואגתבאט. / באשרי כי אשרוני בנות, מן אלחסד ואלתמני. / ומעי אכר ואשרו בדרך בינה; כנמר על דרך / אשר; ואל תאשר בדרך רעים, אלמסלך ואלנהג. / לא תמעד אשריו; תמוך אשרי במעגלותיך; / ותט אשריו, קדם ואקדאם. ומעי אכר תדהר / ותאשר, קיל אלבקס באלסין וקיל אלארו. אשרים; / ואשריהם; אשרה, סאריה וקיל שגרה יעבדונהא. [22:15-22v:16]

אתה

ר' יעקב ואתה מרבבות קדש; מצפון ויאת; / ויאתיני; יאתיו חשמנים; ויאתיון, אלאתיאן / ואלמגי. [23:4-7]

אתק

ר' יעקב אתיק אל פני אתיק, פטר פיה סקיפה / וקיל פציל והו ענד אבי אלוליד מן דואת אלנון. [23:8-10]

חרף אלבית

בוש

ר' יעקב ובושה החמה; / בושה וחפרה; ובושו החזים; מגבורתם בושים; / בן מביש ומחפיר; ולא יתבושו; תחת בשתכם, / חקיקתהא אלכזי ואלכלח. ובה סמי אלון תהגיא / מזבחות לבושת; והבושת אכלה; בשנה אפרים / יקח. ובה כני ען אלעורה והחזיקה במבושיו / למא יכתזי מן כשפהא. עד בוש; כי בושש משה; [26] [מדוע בושש] רכבו, אלעטלה ואלאבטא. [26:11-26v:1]

בטן

ר' יעקב מני בטן; בטרם אצרך בבטן; פרי / [בטן; וא]ת בטנך צבה; פרי בטנך, תפסי בטן. בטנים / ושקדים, שגרה אלבטם. [27v:5-7]

חרף אלגים

אלגים אלמצאעף

לם ידכר מענאה אבו אלוליד {ודכרה} / ר' יעקב וגעלה מעתל אלעין בודד על גג; אל הגגה / לאמר; את גגו; מעקה לגגך; גגות, צטח וסטוח. [36v:14-16]

גדד

ר' יעקב תגודדו; / בת [גדוד; אח]רי הגדוד; להגדוד; יצאו גדודים; גדודי / [מואב, ע]סאכר. היש מספר לגדודי, כלאיקה. יגודו / [על נפש צ]דיק, יגתמעו וקיל מנה העורכים לגד / שולחן, יעני ללגמאעה בדליל והממלאים למני ממסך / [אלדי הו] מי מנה עפר יעקב. ומעי אכר ולא יתגודדו; / [ויתגודדו] כמשפטם; ולא יתגודד; עד מתי תתגודדי; / [ומת]גודדים; כל ידים גודדות, אלכמוש ואלכדוש. נחת / גדודיה, כמושהא וכדושהא והי כאלכטוט אלתי יכטהא / אלהאאת. ודכר כזרע גד וגעלה דא מתלין בכונה / פתח והו אלכזברה. [38:6-16]

גור גיר

ר' יעקב וגר זאב עם כבש; עם לבן גרתי; / ויגר אברהם; יגורו בך נדחי; לגור שם; מתגורר עמה; / גרי ביתי; ומגרת ביתה, אלמגאורה ואלסכני פי אלג'רה. / ומע' אכר מי גר אתך; הן גור יגור אפס; ויגר מואב; / לולי כעס אויב אגור; לא תגורו מפני איש; ממנו / יגורו; וגורו ממנו; גורו לכם מפני חרב; מגור מסביב; / מגורי אל חרב; מגורת רשע היא תבואנו; ומגורתם / אביא להם; ומכל מגורותי הצילני, אלכוף ואלחדר ואלכשיה. / וכדלך מגורי מסביב, נאדית במכאופי מן גמיע אל / גהאת. ומע' אכר יגורו בחרמו; שוד רשעים יגורם; / יגורו מלחמות; יגורו עלי עזים; יגורו יצפנו; על דגן / ותירוש יתגוררו, גמע וצם. / ומן הדא אלמע' העוד / הזרע במגורה, אלהרי ואלגמע נהרסו ממגורות, / אלאהרא אלתי יגמע פיהא אלטעאם. / וקד יכון מן הדא / אלמע' וסער מתגורר אי מ'גתמע. / ומע' אכר גור / אריה; רבתה גוריה; אחד מגוריה; בדי גורותיו, ג'רי⁴¹ [40v:40] אלסבאע. / ומע' אכר כאבני גיר ופי אלסריאני על / גירא והו אלג'יר. / ומע' אכר פרץ נחל מעס גר, פאץ / אלווד מן מוצע ג'ריה. [40:2-40v:3]

[גלל]

קאל ר' יעקב את קדש בגליל; גליל / הגוים; אל הגלילה הקדמונה; גלילות פלשתיים; גלילות הירדן, / אנהא סואחל אלנהאר אלתי ת'סק'י בנאעורה וגירא. [41v:12-14]

[גת]

וקאל ר' / יעקב פי חובט חטים בגת אנהא אלמעצרה לאנהם / כאנו מחפוזין ען עמל אלנדר פכאנו יכבטון אלסנבל [44v:15-45:1]⁴² פי אלמעצרה בקדר אלקות.

חרף אדלת**דלה**

ר' יעקב וגם דלה דלה לנו; ותדלינה; כי דליתני, / אלרפע ואלנשל. כמר מדלי, אדלו. בצל דליותיו; יול מים / מדליו, אנצאן. יגיפו הדלתות; הדלת תסוב על צירה; / ויקוב חור בדלתו, באב ואבואב. שלש דלתות וארבעה, / ורקאת אלכתאב. דליו שוקים מפסח, ע'לקוא אלסאקין / מן אלאערג מענאה כמא לא תנהץ אלסאקין מן אלאערג / כדלך לא ינפע תעליק אלחכמה מן פ'ס אלג'האל. [48v:7-13]

חרף אלהא**הדם**

ר' יעקב הדום לרגליך; להדום / רגליו; הדום רגלי, אלמח'ל ואלמכאן. [52:7-8]

הום

ר' יעקב כי יום מהומה; את המהו {מה}; / ויהם את מחנה מצרים; מהומה גדולה, אלבהתה. / וי' / ויהם יי את סיסרא, ואכסר. ותהום את כל העיר; / ותהום הקריה; תהימנה מאדם; אריד בשיחי / ואהימה, אלדוי ואלצוצוא ואלצ'ראך. [52v:13-17]

⁴¹ El plural *gīrā* está reflejando el clásico *gīrā*. La confusión ortográfica de *aḡif maqṣūrah* y *mamdūdah* era algo habitual en árabe medio, y véase J. BLAU. *Diḡduq ha-'aravit ha-yēhudit šel yeme ha-benayim* (Jerusalem 1995), págs. 27-29.

⁴² Se intuye بتقدير por בקדר; para la confusión de la forma I por la II, véase F. CORRIENTE «Geminate imperfectives in Arabic masked as intensive stems of the verb», *Estudios de Dialectología Norteafricana y Andalusí* 8 (2004) [= *Homenaje a Peter Behnsted*], págs. 33-57.

המה

ר' יעקב הומיה היא {וסוררת}, / האיגה ומכאלפה. המה לי; ואהימה; יהמיון; הקריה {הומה}; / כלם הומות; עיר הומיה; המית נבליך, אלדוי ואלצג' / ואלגלבה. כקול המון; יתר ההמון; המון נשים; המון / רב. המונים המונים, עסאכר. וגמאעה יען המנכס, / אזדחאמכס. בראש הומיות, מואצע אלמגתמעאת. / כל ההמון הזה אשר הכינו; טוב מעט לצדיק מהמון / רשעים רבים, מענאה אלמאל אלגסים. המו מעי לו; [54] המו גוים; ומה תהמי עלי, אצטראב. יהמו ככלב, / יעוו. נהמה כדובים, זיראן אלדב. המון מים, צות / אלמטר. המון הרים, צדא אלגבאל והו דוי יסמע מן / אנעכאס אלצות. יתר הקאמון, באלף לגה פי המון. [54:10-54v:4]

חרף אלזין**זעה**

ר' יעקב קאל פי / והיית לזועה, אנהא לגה פי רק זועה, והי אלהתזאז / ואלאצטראב. [59v:5-7]

זקק

ר' יעקב כסף מזוקק; / יזוקו מטר לאידו; ומקום לזהב יזוקו; וזקק אותם; / מזוקק שבעתים; שמרים מזוקקים, אלצפא ואלתנציף / מן אלגלת. ומע' אכר רותקו בזקים; מלכיהם בזקים, / אלקיוד ואלכבול וקד דכר פי מעתל אלעין. [60:6-10]

זלזלים

פסרהא ר' יעקב אלאגצאן ודכרהא פי זר' / זרזיף ארץ. קאל רבינו האי ז"ל אלמטר אדא אי' / אשתד ילקאל לה באלנבטיה זרף. [61v:8-10]

חרף אלחית**חבא חבה**

ר' יעקב / להחבא בשדה; ויתחבא האדם; אשר יתחבא שם; [62] נחבא אל המערה; בצל ידו החביאני; מכל המחבו {אים}; / חבי כמעט רגע; חביון עזו, אלאכתבא ואלאכתפא. / ומע' אכר על מחבת; על המחבת, אלטאבק / ואלמקלאה וקד דכר חבת. [61v:16-62:4]

חדש

ר' יעקב ויחדש את [64] מזבח יי; ותחדש פני אדמה; ורוח נכון חדש בקרבי; / בית חדש; חדשים לבקרים, חקיקתהא אלגדה / ואלתגדיד. אשה חדשה, אמראה גדידה יעני אן / הוא אלרגל לס יערפהא קבל דלך בכר כאנת או / תלב. ומן הוא אלמעני למי ראס אלשהר חדש / לתגדדה, מחר חדש; ויהי החדש; חדשיכם ומועד {יכם}; / ממחרת החדש השני. וקד למי אלשהר כלה חדש, / עד חדש ימים; או חדש או ימים; שנים חדשים / בביתו. ואמא והוא חגור חדשה, תקדירה חגור / חרב חדשה. [64:17-64v:10]

חול

ר' יעקב דכר פי הוא / אלאצל אצולא אכר מן דואת אלמתלין וממא עינה / יא מכרר פיה כי חלה לטוב; ויחל עוד; ויחילו עד / בוש; על כן לא יוחיל טובו; יחילו דרכיו; ויחלו מעט; / ויחל עוד {אט וייחל}, אלאנטטאר. ומע' אכר מתקארבה [65] לא חלתי; ולא חלו; הרינו חלנו; ולאשה מה

תחילין; / לבי יחיל בקרבי; יחילו עמים; כיולדה יחילון; חילו / מפניו; יחיל מדבר; היוחל ארץ; ואסלדה בחילה; / חוללה ידו; יחולל אילות; ותחולל ארץ; ותשכח / אל מחוללך; מחוללת תנין; מחולל מפשענו; כל / ימי רשע הוא מתחולל; ואל שרה תחוללכם; ותתח {לחל} / המלכה; וחלחלה בכל מתנים, חִקִּיקְתָּהּ אֲלוֹנָע / ואלתונג ואלאלם והי תסתעאר פי כל מוצע בחסבה / עלי אלארץ הזוארתעאש ועלי אלמיהא אצטראב. / ואמא הרפאים יחוללו, פהו אלנשר מן אלקבור. יחילו / דרכיו בכל עת, יתגדדו. ומע' אכר וחלה חרב; / על ראש רשעים יחול; יחולו על ראש יואב; יש / רעה חולה, נזול אלאמר וחלולה. וקיל אן וסער / מתחולל מנה. ומע' אכר לחול במחולות; בתוף / ומחול, טבל וטבול. ומע' אכר כחול אשר על / הים, אלרמל ואלחול ענד אלערב אלתראב אללין. ומע' / אכר חיל כשדים; פרעה וחילו; שרי החילים, [66a] גיש וגיוש. איש חיל; גבורי החיל; אנשי חיל; אשר / חיל; לכן חיל; וברוב חילו; תאנה וגפן נתנו חילם, / קוה ונגדה. לעשות חיל; את החיל הזה; הבוטחים / על חילם; חילך וכל אוצרותיך; חיל כי ינוב; הרבית / חילך; ואת כל חילם; ישא את חיל דמשק; על / כתף עירם חילהם, יסאר ומאל ואלדי ענדנא / פי לחלכה יצפנו אנה מתל חילך וכל אוצרותיך. / ואלנגיד יסרה גמאעה אלצעפא. [65:13-66:8]

חנ

ר' יעקב מצא חן; ויתן / חנו; ולכן יחכה יי לחנכם; כי עת לחננה; השכח / חנות אל; ואת עפרה יחנונו; רחום וחנון יי; מצאתי / חן, רחמה ושפקה וחטוה. אשר חנן יי; חנני אלהים; / חונן דל; חונן אביון; ותורתך חנני, הבה ועטיה. חנם / נמכרתם; לחפשי חנם, תפסי מגאנא אי בלא תמן / ואלמים זאידה. פצעי חנם; כי חנם מזורה הרשת; {שונאי} / חנם, בגיר דנב. [74:3-10]

חרף אלטית

טפף

ר' יעקב טפכם נשיכם; טפנו נשינו; טף ונשים, אל / צביאן. ומע' אכר הלוח וטפוף, אלתבכור ואלאצטראב / פי אלמשי. [85v:9-13]

טרח

טרחכם ומשאכם; עלי לטרח, תקלא / אף ברי יטריח עב, באלרוא יתקל אלסחאב ואלבא / פי ברי זאידה משתק מן רוח ואלרוא הו אלמא {אלכתיר} / וגוז ר' יעקב אן אלבא פי ברי אצליה מתל הביאי {הבריה} [86] והו אלטעאם. [86:14-86v:1]

חרף אליא

ידע

ר' יעקב ידע לכתך; אחרי הודיע; הודיע יי {ישועתו}; / ואת הנערים יודעתי; ואם לא אדעה; דע את אלהי / אביך; לדעת חכמה; לדעתו מאוס ברע; כי מלאה / הארץ דעה את יי; לא נודע מי הכהו; אליו אתודע; / גם במדעך, חקיקתהא אלעלם ואלמערפה. ולא יודע / עול בשת, אי לס יחתשם מן אלכזי. ולא ידע בשכבה; / המעתיק הרים ולא ידעו; שואה לא תדעי; ולא אדע [89b] שכול, אלכל מן אלשעור. חטאתי אודיעך, אקר לך. / גם במדעך מלך, פי כאטרך. אליו אתודע; אשר ידעו, יי, אלכל וחי. ושמי יי לא נודעתי להם, לס אתגלי ולם / אתטאהר להם ומתלה וישמע שאול כי נודע דוד, / אי אנה טוהר ולם יכתפי. ומעני ידעתיך בשם; ואדעך / בשם, נוהת באסמך ואשהרת דכרך. ולא ידעתי, בגיר / אדני. ענינו נפשנו ולא תדע, ולם תערך ולם תלפת. {ולנעמי} / מודע לאישה; ומודע לבינה תקרא; בועז מודעתנו, / קריב ונסיב. והאדם ידע; וידע אלקנה; ולא יסף עוד / לדעתה; ונדעה אותם; ואיש לא ידעה; וכל אשה {יודעת} / איש, במעני שוכבת אסתעארה פי אלנכאח. ומע' / אכר וידע

בהם; ובקרב כסילים תודע, צרב ועדאב / וכדלך למנות ימינו כן הודע, אי עלי קדֶר אעמא {רנא} / אלקצירה יכון ארבך ועקובתך לנא קצירא. יודע {כמביא} / למעלה, ינכסר. ולא נודע כחו, לס תצפֶן קֹתה. וידע / אלמנותיו, {אי} כסר קצורה. [89:9-89v:16]

יעז

ר' יעקב דָּכַר את עם / [נועז פין] חרף אלנון ותרגמהא פי חרף אללאם פי מעם / [לעז] אי שעב מעגם. [94:1-3]

יצת

ר' יעקב / וצתת בסבכי היער; באש יצתו; הציתו עבדיך; / והציתוה באש ויצתו עבדי אבשלום; הנני מצית / בד; ונצתה חמתי, אחרק ואלאח {ת}ראק ואלאשתעאל. / ומעי' אֶכֶר נצתה כמדבר; עריו נצתו, אלקפר ואל / קפאר ואלכלא. וגא מן הדא אלמעני מעתל אללאם {אציתנה} / יחד. [96:9-15]

יקר

ר' יעקב אשר / יקרה נפשך; אשר יקרה נפשו; מאשר יקרת בעיני; / תיקר נא נפשי; ויקר פדיון; אוקיר אנוש מפז; הוקר / רגלך; אבן יקרה; פנת יקרת; הבן יקיר לי אפרים; / אדר היקר; וששון ויקר; חפץ ביקרו, אלעזה. וקיל [97א] פי אנתזאע אלעז אשר יקרתי מעליהם. ודָּכַר מַע' / אלאצדאד בנות מלכים ביקרותיך, כְּדַאִימֶךָ. [96v:13-97:2]⁴³

ירע

ר' יעקב קאל נפשו / ירעה לו, גלבה וצִיגִי. וקד יכון מגאנס לקול אלערב / ללגבאן ורע. ומעי' אֶכֶר ירע שריד באהלו; תרע / עינה; אל ירע בעיניך; ולא ירע לבבך; מדוע לא ירעו / פני, אלקבן והי לגה פי טוב ורע. ומעי' אֶכֶר ארד / היריעה; נוטה שמים כיריעה; יריעת עזים; כיריעות / שלמה, ושקאק ושקה. [98:9-15]

ירש

ר' יעקב וירש יש' את ירשיו; ירשו עם / קדשך; וירשת את הארץ; הרצחת וגם ירשת; / לא יירשך זה; הוא יירשך; למורש קפוד; מורשה / קהלת יעקב; אדום ירשה, אלוֹרֶת ואלמיראת. {ותורישני} / עונות נעורי, ותלזמני. מורשי לבבי, ניאט אלקלב. / דָּכַר צאחב אלצאחא אן ניאט אלקלב ערק יעלק בה / אלקלב. ומעי' אֶכֶר אשר הוריש יי; והורשתם את / העיר; והורשתם והאבדתם; תורישמו ידי; אנכי אורישם; / ואם לא תורישו; כי אוריש גוים; ואורישנו, הנה יי / יורשנה; להוריש גוים; איכה אוכל להורישם; מוריש [99א] אותם; יירש הצלצל, קטע וקרץ ואסתיצאל. ומעני / אֶכֶר מוריש ומעשיר; פן תורשך אתה; ופן אורש / [וגנבת], והו אלפֶקֶר לגה פי רשו ורעבו ופי ישבע / ריש. ומעי' אֶכֶר תירוש ויצהר; ויין ותירוש; התירוש / באשכול; תירשך ויצהרך; ותירוש במועדו, אלמצ[טאר]. [98v:8-99:5]

ישר

ר' יעקב ויִישַׁר הדבר; ישרה [בעיני]; / וישרנה הפרות; פקודי כל ישרתי; והדורים [אישר]; [100א] [תישר] דרכו; מישרים אהבוך; ויהי בישרון מלך, / [אלאסתקא]מה ואלקואם ואלתקוים. [99v:16-100:2]

⁴³ Plural no registrado de خديمة.

יתר

ר' יעקב הותיר לנו שריד; ואת היותר החרמנו; / ויתרת הכבד; והותירך יי לטובה; פחו כמים אל תותר; / ותשבע ותותר; ונתורה בת ציון; ואותר אני; ואל תת[חכם] / יותר; יתר הפלטה; שפת יתר; יתר שאת ויתר עז; / על כן יתרה עשה; יתור הרים מרעהו, אלפצלה {ואלבקיה} / ואלאבקא. ומע, אכר קריב מנה ויותר לראי השמש; / כי מה יותר לחכם עם הכסיל; מה יתרון לאדם; / שיש יתרון; כיתרון האור; ואין יתרון תחת השמש; / אלפצילה ואלפצל. ומע, אכר יתרים לחים; כוננו / חצם על יתר; כי יתרי פתח ויענני; במיתריך {תכונן}; / כל מיתריו בל ינתקו; האריכי מיתריך; ואת {מיתריהם}, [100b] ותד ואותאד ואטטאב. [100v:1-100:7]

חרף אלכאף**כס**

על כס יה, והו ענד ר' יעקב תלאתי והו אלכרסי. [107v:15]

כסס

ר' יעקב תכוסו, תתואסו. במכסת, מואסאה. / ויהי המכס ליי; והרמות מכס; מכסת הערך, קסם [108a] וקסמה. וקאל אבו אלוליד ומא יבעד אן יכוון מן הדא / אלאצל בכסא ליום חגנו; ליום הכסא, אלוקת אלמחדוד / ואליום אלמחוסום. {אלמחוסום} [108:3-107v:16]

[כסל]

כימה וכסיל; כסיל וכימה, הו סהיל. / וכסיליהם לא יהלו, ליס תם סוי כסיל ואחד ואנמא / גמעה באצאפה מא יגאורה מן אלכואכב אליה [108b] ור' יעקב יקול אנהם גמעוה והו ואחד כמא גמעוה / להיות פקידים ואלמעני פקיד. ומעני אכר ושימו ב' / באלהים כסלם; אם שמתי זהב כסלי; כי יי יהיה {בכסלך}; / אשר יקוט כסלו; הלא יראתך כסלתך, מענאה אלתקה ואל / רגא. ומע, אכר ויעש פימה עלי כסל; אשר על הכסלים; / כי כסלי מלאו נקלה, אלכואצר וקיל אלאחשא. [108v:6-108:13]

כפש

ר' יעקב הכפישני באפר, כבסני / וקיל מרגני וקאל אלאולון היתה כפושה אי מלצוקה / פתכון לצקני באלרמאד. [110:9-110:7]

כר

ר' יעקב כר נרחב; / לבשו כרים הצאן, אלמרוג אלכציבה. ככרים לטבח; / חלב כרים; ועל הכרים; כיקר כרים {אלחמלאן ואסתעיר מנה ושים עליה כרים צח}. / לשום כרים על / שערים, אלה⁴⁴ תנצב עלי אלחצון לפתחה. לשום כרים / לפתוח, אלאגלא. ומע, אכר שלחו כר; ובכררות, נגיב / ונגב והי כפאף אלאבל. ואת הכרי; הרצים והכרים, / פיג ופיוג. מכרכר בכל עוז; מכרכר ומפוז, ראקף. / בכר הגמל, קיל סרג וקיל ברדעה. [110:16-110:9]

חרף אללאם**[לוע]**

ושמתי שכין בלועך, תרגמהא ר' יעקב פי חלקך. [116v:4-5]

⁴⁴ Lege.

חרף אלמים

[מסד]

וקאל ר' יעקב / ומן מעני אלמוג אסתעיר אסם אלכאס אלדי [ימוג] / פיה והממלאים למני ממסד.
[130v:9-11]

מקק

ר' יעקב ונמקו כל צבא השמים; הבאישו / נמקו חברותי; ונמקותם בפניכם; ועיניו תמקנה; / ולשונו
תמק בפייהם; ימקו בעונם; ובם אנחנו נמקים; / המק בשרו; מק יהיה; כמק יהיה, הו' ואלאסתחאלה
{ אוט אלדובאן } / ען אלחאלה אלאלצליה אלתי ללשי אלמוצוף באנה נמק. [132v:8-12]

מרד

{ ר' יעקב } אך ביי אל תמרודו; [133b] הרשענו ומרדנו; המורדים אשר מרדו בי המה; / היו במורדי
אור; אם במרד ואם במעל; ואתם אל / תמרודו; בן נעות המרדות, אלעציאן ואלכללאף. / וקיל אן
ועניים מרודים; ימי עניה ומרודיה; זכר / עניי ומרודי, מן הדא אלאלצל פי מעני אלצעף ואלדלה /
וכונה מעתל אלעין מן אריד בשיחי, אגוז והו' אלאלנועאג. [133:17-133v:6]

מרה

ר' יעקב ואם תמאנו ומריתם; והמה מרו / ועצבו; כי מרה את פי יי; על אשר מריתם; כי פיהו /
מריתי; כי מרו מריתי; פשענו ומרינו; סורר ומורה; / שמעו נא המורים; ותמר את משפטי; ממרים
/ הייתם; אל בית המרי, אלכללאף. ומע' אכר כי ראה { ואלעציאן } / יי את עני ישי מורה מאד, מנכד
מנאץ. [133v:7-12]

משש

ר' יעקב / אולי ימושני אבי; ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשהו; / ממשש בצהרים; כי מששת את כל
כלי; כאשר / ימשש העור; ימששו חשך; ימששו בצהרים. / וכדלך גשה נא ואמושך, אלא אנה מכפף
אלשדה [134b] מעני אלגמיע אלמס ואללמס. [134:13-134v:1]

משה ר' יעקב כי / מן המים משיתהו; ימשני ממים רבים, הו' אלגדב. / ומ' אכר שש ומשי; ואכסך
משי, צנף מן אלחריר. [134v:1-3]

מתי

ר' יעקב למתי אעתיר לך; מתי יעבור החדש; / מתי אקום; מתי תנחמני; מתי ימות, חרף מעני /
יסתפהם בה. מענאה פי אלערביה מתי. [135v:12-15]

חרף אלנון

נדח

ר' יעקב לבלתי / ידח ממנו נדח; ונדחה ידו בגרזן; לנדוח עליו גרזן; / ותושיה נדחה ממני; את
שיו נדחים; והנדחתי / אקבץ; משאות שוא ומדוחים, הו' אלצלאל ואל / אנדחא ואלאפתראק.
[139v:3-7]

נוה באלהא אלטאהרה

ולא נה בהם, תרגמהא / ר' יעקב ולא תובה פיהם מתל וינהו אי ותאבו. [141a] וקאל פי ונשאו

אליך בניהם קינה, אנה קד יכון לגה / פי נוה פכאנה קאל ונשאו אליך בנויהם קינה אי / פי וטנהם.
[140v:16-141:3]

חרף אלסמך

סור

ר' יעקב ואף סוררים לשכן יה אלהים; סרר ישראל; / בן סורר; כי כפרה סוררה; סר וזעף; הוי
בנים {סוררים}; / שריך סוררים; הומיה היא וסוררת; כי דבר סרה, / אלכלאף ואלעציאן. ומן הדא
אלמעני מעתל אלעין {מזכור} / פי סור. [167:1-6]

חרף אלפא

פור

ר' יעקב יי / הפיר עצת גוים; והפר כעסך עמנו; והפר ברית; / ואם הפר יפר אותם; וחסדי לא אפיר
מאתו; / להפרכם את בריתי; גם בריתי תופר, הו אלנקף / ואלפסף. ומנה ותפר האביונה, ותבטל
אלאראדה יריד / שהוה אלבצאע. אתה פוררת; פור התפוררה ארץ; / שלו הייתי ויפרפרני, אלכסר
ואלרף. ומעני אכר [198v] הפיל פור; פורים על שם הפור, הו אלקרעה. ומע אכר / פורה דרכתי לבדי,
הי אלמעצרה. ותרגום לחשוף ח' / חמשים פורה, חמשין גרבין דחמרא והי אלזקאק. [198:11-198v:3]

פז

ר' יעקב כלי פז; ומפז רב; ראשו כתם פז; עי' / עטרת פז; זהב מופז, דהב כאלף רפיע. ופז מתל / זהב
אלא אנה אכלף ואגוד מנה בדליל קוי אולא / זהב מופז. ופי אלנסכה אלתאניה זהב טהור ותרגומה
/ דהבא טבא. ומע אכר ויפוזו זרועי ידי, ואשתדת / עצדאה. מפוז ומכרכר, אי מתחזם מ{ת}שדד.
[198v:11-16]

פנה

ר' יעקב ופניתי אליכם; / כי פנו אלי ערף; אל כל אשר יפנה ירשיע; מדוע / פניכם רעים; ואפנה על
ימין; ויפן וירד משה; [202b] הפנה עורף מואב; ויפן זנב אל זנב; מפנה צפונה; / פנים אל פנים; אל
תפנו אל האלילים; פנו וסעו לכם, חקי' / חקיקתה אלוהה ואלתוהה. דבר דבור על אפניו, / עלי וגהה
וחקיקתה. ותסתעאר פי אלאלתפאת / ויפן כה וכה; לא הפנו אבות על בנים; פנה אל / תפלת הערער;
פנה אלי וחנני; אל תפן אל מנחתם. / ותסתעאר פי אלגצב פני יי בעושי רע; פני יי / חלקם; ופניה לא
היו לה עוד. ותס{ת}עאר פי פנות {בקר}, / תגאה אלצבאח. פנות קדים, תגאה אלשרק. מפני / שרי
גברתי; לא תערוץ מפניהם; השמר מפניו; / מלפני אדון, מן אגל ובסבב. אם לא על פניך / יברכך,
בחצרתך. על פני תרח, בחצרה תרח / אי פי חיאתה. לפני שמש ינון שמו, אי מא דאמת / אלשמש.
לפני בת בליעל, מתל אלפאסקין. ומע / אכר הוא ההיכל לפני; מלפנים ולחיצון; בת מלך / פנימה;
לפנימה לשער; הבית הפנימי; החצר / הפנימית, הו אלדאכל ואלגוא. ומע אכר פנה איביך; [203a]
ופנה דרך לפני; ואנכי פניתי הבית; ופנו את / הבית; פנו דרך יי; סלו סלו פנו דרך; ופנו את / הבית,
אלתנטיף ואלתעזיל. [202:15-203:3]

פת

ר' יעקב / טוב פת חרבה; ועל פת לחם; ואכל פתי לבדי / לבדי; פתך אכלת; קרחו כפתים; פתות
אותה פתים; [210a] ובפתותי לחם, הו אלפלת ואלתפתית. אל תהי עד ברעך / והפיתך בשפתיך, יעני
אדא טלמה ושהד עליה / זור פכאנה קד כסרה ופתתה. [209v:15-210:3]

פתה

ר' יעקב / פן יפתה לבבכם; ויפת בסתר לבי; ופותרה תמית / קנאה; כיונה פותרה; פתי יאמין לכל דבר; מחכימת / פתי; תאהבו פתי; ופתאום יבוא אל היכלו; אם נפתה / לבי על אשה; פתיחני יי ואפת; פתיחני את הנביאים; / כי יפתה איש; מי יפתה את אחאב; תפתה וגם / תוכל; אני אפתנו; אם יפתוך חטאים אל תובא; ויפתוהו / בפיהם; פתי את אישך; כי לפתוךך בא; הנה אנכי / מפתיה; יפותה קצין; אולי יפותה; פתיות ובל ידעה / מה, הו אלגפלה ואלאסתגפאל. ומע' אכר יפת אלהים / ליפת, יוסע אללה ליפת. ומע' אכר והפותות לדלתות / הבית, והי אלקואעד אלתי תחת רתוג אלבואב. ויי / פתהן יערה, כנאיה ען אלעורה. [210:3-15]

Recibido: 03/07/2009

Aceptado: 06/09/2009